

JAUME VICENS VIVES
SEMBLANÇA BIOGRÀFICA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA
BARCELONA, 2020

Jaume Vicens Vives

Semblança biogràfica

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES, XCIII

Jaume Vicens Vives
Semblança biogràfica

ENRIC PUJOL I CASADEMONT

BARCELONA
2020

Pujol, Enric, 1960- autor

Jaume Vicens Vives : semblança biogràfica. — Primera edició. — (Semblances biogràfiques ; 93)

A la coberta: Institut d'Estudis Catalans, Secció Històrico-Arqueològica. — Bibliografia

ISBN 9788499655772

I. Institut d'Estudis Catalans. Secció Històrico-Arqueològica II. Títol

III. Col·lecció: Semblances biogràfiques ; 93

1. Vicens Vives, J. (Jaume), 1910-1960 2. Historiadors — Catalunya — Biografia

929Vicens Vices, Jaume

© Enric Pujol i Casademont

© 2020, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: desembre de 2020

Elaboració: Gabinet de la Presidència de l'IEC

Text revisat lingüísticament pel Servei de Correcció Lingüística de l'IEC

Fotografia de la coberta: ©Arxiu Serra d'Or

Compost per la Unitat de Producció del Servei Editorial de l'IEC

Imprès a Open Print, SA

ISBN: 978-84-9965-577-2

Dipòsit Legal: B 22437-2020

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

JAUME VICENS VIVES. UNA SEMBLANÇA AL CAP DE SEIXANTA ANYS DE LA SEVA MORT¹

Jaume Vicens Vives (Girona, 1910 - Lió, 1960) és un dels grans clàssics de la historiografia catalana de tots els temps. En el seu moment, va ser considerat l'impulsor de la renovació historiogràfica experimentada a la segona meitat del segle xx. La seva importantíssima aportació es va fer sentir sobretot en l'àmbit dels estudis de la baixa edat mitjana i en el conreu de la història econòmicosocial i de la història contemporània, disciplines de les quals ell fou un pioner indiscutible. Més enllà dels estudis històrics, destacà per la seva activitat política, que va estar estretament relacionada amb la seva tasca historiogràfica. I encara podríem assenyalar altres facetes en les quals despuntà de manera brillant: la d'editor (fundà, el 1942, amb el seu cunyat Frederic Rahola, l'editorial Teide), la de catedràtic universitari, la de mestre i orientador de les noves generacions, la d'intel·lectual influent, la d'acadèmic, la d'escriptor...

Caldrà veure tot això amb un cert detall, però abans és necessari situar-lo ràpidament en el si dels historiadors del seu temps. Ell fou una baula fonamental de relligament de la tradició clàssica amb els moviments renovadors que la seguiren. Una figura imprescindible que, junt amb Ferran Soldevila i Pierre Vilar, constitueix la tríada referencial de la historiografia catalana del segle xx. Sovint, pel seu

1. El present escrit pren com a base la conferència que vaig pronunciar en el Ple de l'Institut d'Estudis Catalans del 19 de setembre de 2019, però que va ser ampliada notablement amb posterioritat, de cara a la seva publicació, al llarg del 2020, any que es complia el seixantè aniversari de la seva mort. Sigui aquest escrit un tribut a la seva memòria.

caràcter pioner, se l'ha considerat (i ell mateix alimentà aquesta idea) com un autor que trencà radicalment amb la tradició que el precedí, un historiador «anticanònic». Però aquesta pretesa ruptura radical amb els predecessors (i amb alguns dels seus contemporanis) fou més aparent i retòrica que no real. Era un mecanisme d'autoafirmació i un element fonamental d'un programa historiogràfic i polític que es volia presentar públicament com a nou i com a fruit d'una profunda revisió del conjunt de propostes politicoculturals dominants en l'etapa d'abans de la Guerra Civil del 1936-1939. Calia superar una derrota militar i política recent (la de la Guerra Civil), i ell optà per impugnar algunes de les bases ideològiques dels autors i de les obres en què s'havia assentat el món cultural català del primer terç del segle xx (significativament, Antoni Rovira i Virgili i Ferran Soldevila, pel que fa a la historiografia).

D'aquesta manera, entenia que, paradoxalment, podia assegurar la continuïtat d'una tradició revisada i actualitzada d'acord amb els nous temps (és a dir, amb les excepcionals circumstàncies polítiques imposades per la dictadura franquista) i defensar, al mateix temps, un projecte cultural i polític personal. Més enllà del moment històric, però, la seva actitud responia també, en el fons, a la lògica de conflicte que sempre existeix entre el llegat del passat i l'assumpció d'aquesta tradició per part d'un autor que malda per assolir la seva transcendència literària (o historiogràfica, en aquest cas) i entrar en el cànon del seu temps (i de tots els temps).

Un seu amic, l'escriptor Josep Pla, que el coneixia força bé, en l'«Homenot» que li va dedicar, s'esforçà precisament per situar-lo en el si de la tradició mateixa.² El situà com a capdavanter de la tercera generació dels historiadors de l'Institut d'Estudis Catalans (l'organisme que, segons Pla, a principis del segle xx, modernitzà la historiografia catalana i l'equiparà amb les més desenvolupades del seu temps). La segona generació de l'Institut (la de Ferran Soldevila, Ramon d'Abadal i de Vinyals, Nicolau d'Olwer...), segons l'escriptor de Palafrugell, havia estat millor que no la primera (l'encapçalada per Antoni Rubió i Lluch, Joaquim Miret i Sans i Jaume Massó i Torrents). I Vicenç, doncs, inaugurava la tercera «amb una juvenil iconoclàstia» i d'una manera molt brillant, ja que s'havia convertit en un historiador de talla internacional.³

2. Josep PLA, *Homenots: Segona sèrie, a Obra completa*, vol. 16, Barcelona, Destino, 1970, p. 102. Sobre la relació entre els dos autors, ha aparegut Josep PLA i Jaume VICENÇ VIVES, *L'hora de les decisions: Cartes 1950-1960*, edició de Guillem Molla i pròleg de Joaquim Nadal i Farreras, Barcelona, Destino, 2019. Aquesta darrera obra no tan sols conté cartes, sinó també una abundant documentació annexa referida a l'amistat mútua.

3. Josep PLA, *Homenots*, p. 102.

TRAJECTÒRIA D'UN PIONER

La part més substantiva de l'obra de Vicens es gestà durant l'etapa posterior a la Guerra Civil, en ple franquisme. Fou aleshores que emergí el que podríem anomenar *Vicens madur* (amb una etapa de plenitud que comprèn tota la dècada dels cinquanta). Són les seves propostes historiogràfiques i polítiques d'aleshores les que han arribat fins a nosaltres i les que han fixat la imatge que d'ell tenim encara avui.

De la trajectòria intel·lectual del Vicens d'abans de la Guerra Civil ens arriba la figura d'un brillant estudiant universitari que feu una excel·lent tesi doctoral, *Ferran II i la ciutat de Barcelona* (1936), i que es convertí en l'impulsor del Seminari d'Història de Catalunya a la prestigiosa Universitat de Barcelona. Malgrat que en aquells moments va estar molt influït per Antonio de la Torre (un professor marcadament espanyolista que, posteriorment, feu costat als militars insurrectes i al franquisme), el Vicens jove era, com ha explicat Josep Clara, una persona catalanista i d'esquerres, amb un caient socialitzant.⁴

Amb la guerra va ser mobilitzat (el 1937), però no va anar al front. Arran del triomf franquista, decidí no marxar cap a l'exili i va haver d'afrontar una depuració (que fou merament administrativa) per haver fet part del bàndol republicà. Els seus contactes amb De la Torre i amb altres addictes al règim li permeteren adaptar-se a la nova situació. No ha de sobtar, doncs, que aleshores publicqués títols que responien a la ideologia imperant, com *Geopolítica del Estado y del Imperio* (1940) o que escrivís articles a *Destino*, on feia elogi de la política expansiva de l'Alemanya nazi, amb el pseudònim de *Lorenzo Guillén*, com ha explicat Josep M. Muñoz.⁵ Tanmateix, en aquells anys tan foscos, ja publicà obres històriques rellevants com *Historia de los reinos en el siglo xv*, editada el 1945, que era el resultat de la seva recerca feta abans de la guerra.

El triomf dels aliats i el final de la Segona Guerra Mundial, el 1945, van marcar un altre punt d'inflexió en el seu pensament. S'inicià l'evolució que l'havia de dur a la seva formulació madura, caracteritzada per intentar acostar Catalunya i l'Estat espanyol a les democràcies occidentals sorgides de les cendres de la conflagració mundial. Això coincidí amb el seu accés a la càtedra universitària (primer, el 1947, per la Universitat de Saragossa i l'any següent —per nova oposició— per la Universitat de Barcelona). Ja abans, però, va fer un acostament cap a sectors de la resistència cultural antifranquista i també cap a sectors més reformistes del mateix règim dictatorial (significativament amb el

4. Josep CLARA, «Dos articles de Vicens i Vives», *Revista de Girona*, núm. 91 (1980), p. 133-135.

5. Josep M. MUÑOZ, *Jaume Vicens i Vives: Una biografia intel·lectual*, Barcelona, Edicions 62, 1997, p. 110.

grup de joves historiadors de l'Opus Dei vinculats a la revista *Arbor*), estudiats per Antoni Simon.⁶

El Vicens dels anys cinquanta, doncs, era ja una persona compromesa amb la represa cultural, nacional i democràtica catalana, però que comptava també amb certes complicitats de gent del mateix règim. Una posició molt interessant en aquells moments, ja que sectors importants de la resistència cultural antifranquista (significativament l'Institut d'Estudis Catalans, que era el gran referent d'aquest bloc) cercaven també de menar una política possibilista d'obtenció de conquestes concretes, veient que el triomf aliat no havia comportat l'enderrocament del règim dictatorial i que hi hauria franquisme per molts anys. Aquesta política, que alguns estudiosos han qualificat de *possibilisme digne* és la que permeté, precisament, la represa cultural catalana de l'època.⁷ Fou també en aquesta dècada brillant de la seva trajectòria professional que Vicens entrà en el món acadèmic. Primer, el 1956, a l'Acadèmia de Bones Lletres i, dos anys més tard, el 1958, a l'Institut d'Estudis Catalans. Sobre l'evolució ideològica seguida d'ençà de la Guerra Civil, tenim el seu propi testimoni, que recollí Maurici Serrahima. Diu Serrahima: «Recordo —per la importància que té— una conversa de poc abans de posar-se malalt [...] ell havia estat dels qui creien que el mal menor havia d'ésser vist en el triomf del franquisme. I ara —afegia— “veig que em vaig equivocar; si hagués guanyat la República [...] hauríem fet la reforma agrària! La història d'Espanya hauria fet un pas endavant, i els centenars de milers de morts haurien servit per alguna cosa!... Mentre que, ara, no han servit per res, i tots els problemes que Espanya tenia el 1936 segueixen sense resoldre's...” No ho he oblidat mai més».⁸

UNA APORTACIÓ RENOVADORA

Si als anys trenta i quaranta Vicens havia estat un renovador del medievalisme català (i, més concretament, de la baixa edat mitjana, amb els seus estudis sobre els pagesos de remença i la reivindicació de Ferran el Catòlic i de la dinastia dels Trastàmara), a la dècada següent persistí en aquesta línia. Les innovacions realitzades ja en la seva joventut afectaven la interpretació d'un moment històric cabdal: la crisi del segle xv. En la seva tesi doctoral, *Ferran II i la ciutat de Barcelona*

6. Antoni SIMON, «Jaume Vicens Vives i la historiografia espanyola de la postguerra. El paper dels historiadors de l'Opus Dei», *Estudis: Revista d'Història Moderna de la Universitat de València*, núm. 38 (2012), p. 207-234.

7. Joan SAMSÓ, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994-1995, 2 v.

8. Maurici SERRAHIMA, *Del passat quan era present, III (1959-1963)*, a cura de Josep Poca i Gaya, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, p. 154-155.

(1936-1937), ja establí una reivindicació de Ferran el Catòlic, que es convertí en un punt fonamental de la seva proposta historiogràfica i que desenvolupà en obres posteriors com *Política del Rey Católico en Cataluña* (1940), *El gran sindicato remensa (1488-1508)* (1954), el volum *Els Trastàmars (segle xv)* (publicat el 1956 dins la col·lecció «Biografies Catalanes» que ell dirigí) o en diferents estudis que pòstumament es van incloure a l'*Obra dispersa* (1967). La figura i l'actuació de Ferran el Catòlic era jutjada molt negativament per la historiografia catalana anterior i la reivindicació vicensiana fou objecte de polèmica ja en la dècada dels anys trenta. Inversament, la figura d'aquest monarca de la casa dels Trastàmara era molt ben vista per la historiografia nacionalista espanyola, que el presentava com el realitzador, junt amb Isabel de Castella, de la unitat d'Espanya. D'aquí que, finalitzada la Guerra Civil i instaurada la dictadura de Franco, Vicens pogués continuar, sense gaires problemes, la seva campanya historiogràfica en favor del monarca, esdevingut aleshores un dels grans referents històrics públics de l'Estat espanyol. Certament, Vicens hagué de fer certes concessions al règim en una obra publicada en la immediata postguerra, com és la ja citada *Política del Rey Católico en Cataluña*, on es fa l'apologia d'aquest rei i es reivindica la «monarquia autoritària» (és el terme que emprà el mateix Vicens) que instituí.

En altres obres, la seva defensa fou més matisada, però també obertament reivindicativa, fins al punt que diferents historiadors es replantejaren la severitat del seu judici envers el monarca. Un dels primers a fer-ho va ser Ferran Soldevila que, en els seus dietaris d'abans de la Guerra Civil, ja anotà això: «Caldrà, realment, canviar la visió de Ferran el Catòlic en les seves relacions amb Catalunya? No tan radicalment com ho ha fet en Vicens en el seu llibre (ja no cal dir com ho feia en la tesi, quan va presentar-la)». ⁹ L'afirmació de Soldevila va ser gairebé premonitòria, perquè el VI Congrés d'Història de Barcelona, dedicat als set-cents cinquanta anys del Consell de Cent i celebrat el 1999, ja rectificà en aspectes molt importants la visió que de la institució i del monarca havia donat Vicens. Un dels organitzadors, Ramon Grau, afirmà que «els criteris de Vicens s'han mantingut més enllà del que és raonable a causa del seu prestigi». ¹⁰

L'aportació decisiva de Vicens referida al període i que tothom va haver d'acceptar no fou tant la significació històrica de Ferran II, com la nova visió que plantejà sobre la revolució dels remences, tant en el llibre ja esmentat sobre el tema del 1954 com en un d'anterior titulat *Historia de los Remensas* (1945). El mateix Vicens era ben conscient del nou enfocament que ell mateix havia donat al

9. Ferran SOLDEVILA, *Al llarg de la meua vida*, Barcelona, Edicions 62, 1970, p. 371. Es refereix a l'original de la tesi i al llibre que d'aquesta tesi publicà la mateixa Universitat.

10. Ignasi ARAGAY, «Jaume Vicens Vives, un clàssic qüestionat», *Avui* (25-X-1999), p. 32. Vegeu també Ramon GRAU, *Vicens i Barcelona: Imatges històriques*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Institut de Cultura, 2011.

tema, ja que en un dels seus articles, inèdit en vida, consignà: «em pertocà de re-descobrir els remences, i no com a problema polític de la monarquia dels Reis Catòlics (com l'havien dit Sanpere i Miquel, i Rovira i Virgili), ni com a evolució jurídica d'unes relacions contractuals (com era la visió d'Eduardo de Hinojosa) sinó com una “condició humana” i com un “fet social” de la pagesia catalana de les dues darreres centúries medievals».¹¹

A partir de la seva aportació, el judici històric del conjunt de la historiografia catalana sobre aquell esdeveniment històric canvià radicalment.¹² L'exemple més clar d'aquest canvi ens l'ofereix també l'actitud del suara esmentat Ferran Soldevila, que en la primera edició de la seva *Història de Catalunya* del 1934-1935 havia fet una valoració molt adversa dels remences i que modificà totalment en la segona edició de l'obra del 1962-1963, on eliminà tot allò escrit a la primera edició i va incloure-hi, resumides, les tesis de Vicens Vives (oportunament citades, naturalment). La nova visió de Vicens sobre els remences va comptar també, entre molts altres, amb el beneplàcit de Josep Pla, profund coneixedor del món rural català, que en l'«Homenot» que dedicà a Vicens afirmà que l'estudi *El gran sindicato remensa* «és un llibre magistral, magnífic, no diré exhaustiu, perquè en aquest món no hi ha res exhaustiu, però certament un dels grans estudis, si no el millor que ens ha deixat Jaume Vicens».¹³ Val a dir, però, que la lectura real d'aquesta obra i l'anterior sobre els remences, per part de Pla, fou molt tardana. La podem datar a l'estiu del 1976, perquè el mateix Pla així ho consignà a *Notes del capvesprol*: «Si ara digués que he llegit tota l'obra del professor, no diria la veritat. Aquests llibres dels remences, per exemple, no els coneixia: la meua culpa no és pas totalment personal [...]. Els llibres estaven totalment esgotats i em fou impossible de llegir-los. Ara, després de tants anys, els he pogut llegir [...]. Han superat, però de molt, tot el que sobre la matèria s'havia fins ara escrit».¹⁴

Però allò que donà a Vicens més prestigi entre els historiadors foren les seves incursions, en la dècada dels cinquanta, en la història econòmica i en la contemporània, àmbits poc treballats fins aleshores (per bé que no pas verges del tot). En aquesta orientació renovadora, sembla que fou decisiva la seva assistència al IX Congrés Internacional de Ciències Històriques celebrat a París el 1950, on va po-

11. Jaume VICENS VIVES, «Revisionisme i conformisme històrics», a *Obra dispersa*, vol. 1, Barcelona, Vicens Vives, 1967, p. 503.

12. Un balanç recent sobre la qüestió és el de Rosa LLUCH, «Ferran II i els remences», a Ernest BELENGUER (cur.), *Ferran II i la Corona d'Aragó*, Barcelona, IEC, 2018, p. 159-175. L'article repassa tant la historiografia catalana sobre la temàtica remença com la visió que ha tingut sobre aquell polèmic sobirà.

13. Josep PLA, *Homenots*, p. 111.

14. Josep PLA, *Notes del capvesprol*, a *Obra completa*, vol. 35, Barcelona, Destino, 1976, p. 321-323. En aquest text, Pla critica el posicionament de Soldevila dels anys trenta, però, sense voler, evidencia que desconeix la modificació que feu sobre el tema en la segona edició de l'obra, ja als anys seixanta.

der constatar l'auge que la temàtica socioeconòmica experimentà en el panorama historiogràfic de la postguerra mundial. L'orientació envers la història econòmica, a partir d'aquell congrés, fou definitiva. El 1954 va ser nomenat professor encarregat del curs d'història econòmica d'Espanya a la Universitat de Barcelona i d'aquelles classes sorgiren els *Apuntes del curso de historia económica de España* (1956), que posteriorment (i gràcies a la col·laboració del seu deixeble Jordi Nadal) es convertiren en el *Manual de historia económica de España* (1959), una obra cabdal i pionera en el conreu d'aquesta disciplina, tant pel que fa a Catalunya com arreu de l'Estat espanyol. I encara caldria fer esment també del llibre col·lectiu, en cinc volums, que sobre aquesta matèria dirigí: *Historia social y económica de España y América* (1957-1959).¹⁵

La seva obra sobre la Catalunya del segle XIX, *Industrials i polítics* (1958), es considera una obra fundacional de la historiografia catalana contemporània; és a dir, la referida als segles XIX i XX. No tan sols és una síntesi magistral del segle considerat, sinó que constitueix com una mena de legitimació historiogràfica del seu projecte polític. El protagonisme polític que aleshores tingué la burgesia catalana en la modernització de l'Estat espanyol havia de ser assumit, novament, per les noves generacions d'aquella classe per poder sortir del marasme de la dictadura i per poder connectar amb els dissenys d'una Unió Econòmica Europea que aleshores es començava a forjar. La consideració de Vicens com a únic pioner en l'àmbit de l'estudi de la història contemporània és, però, més discutible que no en el camp de la història econòmica. Anteriorment, alguns historiadors importants ja havien iniciat treballs rellevants sobre aquesta etapa històrica abans que Vicens, posem per cas Manuel Raventós (pel que fa al moviment obrer), Pere Coromines (pel que fa a una interpretació global del segle XIX) o el mateix Soldevila (que s'atreu a escriure una *Història de la proclamació de la República a Catalunya* en el mateix moment en què s'instituí el règim republicà). Encara que més modernament Vicens ha rebut algunes crítiques, com la que li va fer Josep Termes (per la seva renúncia a estudiar el catalanisme polític de l'època i més coses), el que és fora de dubte, però, és que reeixí a oferir una brillant síntesi del període que exercí una gran influència historiogràfica posterior i que, en bona part, encara condiciona la nostra visió sobre el segle XIX i principis del XX.¹⁶

La visió vicensiana del món contemporani no podia deixar de ser limitada en molts aspectes, a causa del seu caràcter pioner i les circumstàncies duríssimes que imposava el franquisme. Així, era molt difícil poder abordar de manera desinhibi-

15. Sobre el paper renovador de Vicens, vegeu Miquel Àngel MARÍN GELABERT, *A través de la muralla: Jaume Vicens Vives y la modernización del discurso histórico*, Barcelona, Vicens Vives, 2010.

16. Josep TERMES, «La historiografia de la postguerra i la represa de Jaume Vicens Vives», a J. NADAL et al., *La historiografia catalana: Balanç i perspectives*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1990, p. 37-51.

da el segle xx (amb l'etapa republicana, la Guerra Civil i el mateix franquisme, aleshores temes tabú per al règim dictatorial) i poder analitzar amb profunditat certs temes importants del XIX (com ho era el catalanisme polític o el mateix moviment obrer). De fet, fins a data recent no s'ha trobat i publicat un escrit mínimament extens de Vicens sobre el segle xx que reflectís de manera desacomplexada el seu pensament sobre la primera meitat d'aquella convulsa centúria.¹⁷ Es tracta d'una extensa col·laboració que feu per a un ambiciós projecte editorial de set volums *L'Europe du XIXe et du XXe siècle*, en francès, però editat per Carlo Marzorati, de Milà. Vicens havia de redactar la seva part referida a l'Estat espanyol entre 1815 i 1953, que anava repartida en els tres volums que integraven l'obra col·lectiva. Si bé ell va escriure el text entre 1953 i 1954, els tres volums, però, no es publicaren, respectivament, fins al 1959 (i no repartit fins a l'any següent), el 1962 i el 1964. Una part de la seva col·laboració, la referida al segle XIX, ja era coneguda perquè fou publicada dins la seva *Obra dispersa*, però la que era totalment desconeguda (i insospitada) era la part que anava del 1917 al 1953. El seu plantejament desinhibit i crític amb el règim franquista, així com la seva reivindicació de l'aportació catalana, resulten sorprenents per la data en què el text fou concebut i només es poden explicar pel fet d'haver de ser publicat a fora de l'Estat espanyol. Malauradament, aquesta mateixa circumstància és la que feu que aquest escrit no fos conegut ni pel gran públic ni per la immensa majoria dels historiadors catalans i espanyols i, doncs, que no pogués exercir una influència que, sens dubte, hauria estat transcendental.

EL PROJECTE POLÍTIC VICENSÀ

El seu interès per la història econòmica i contemporània anava, però, molt més enllà d'una adaptació als corrents «de moda» i responia a un projecte polític «de fons» que tenia com a objectiu bàsic el fet de poder influir damunt les noves generacions de la burgesia barcelonina perquè impulsessin un projecte de modernització i democratització de Catalunya i d'Espanya similar al que feu la burgesia catalana del segle XIX i principis del XX. Proposta historiogràfica i projecte polític són indistingibles en el Vicens madur. El punt d'inflexió del canvi de l'interès del segle XV per l'època contemporània es pot datar pels volts del 1954. Aquell any, en una carta adreçada a Josep Pla del 4 de gener, li feia arribar el seu llibre sobre Joan II (*Juan II de Aragón (1389-1479). Monarquía y revolución en la España del siglo XV*) i li deia: «Com llegireu, és el punt final que poso a les me-

17. Jaume VICENS VIVES, *Espanya contemporània (1814-1953)*, a cura de Miquel Àngel Marín Gelabert, Barcelona, Quaderns Crema, 2012.

ves recerques sobre el segle xv. D'ara endavant, l'actualitat històrica és la que solament m'interessa».¹⁸

Un dels primers a parlar públicament de la vocació política de Vicens i del seu projecte fou Albert Manent: «Pel desembre de 1956, Jaume Vicens havia madurat tot un programa polític, gairebé mai no esmentat i que avui sorprèn per l'audàcia d'alguns plantejaments. El missatge, que signava l'aliança pel Redreç de Catalunya, anava adreçat a la joventut catalana i als catalans. “L'hora de les decisions s'apropa”, començava [...]. La missió de Vicens no era de crear grups clandestins, sinó de donar idees, d'agitar, de remoure els que ja existien [...]. Recordo que una vegada em va dir: “Qui té els joves, en té prou”».¹⁹ I aquesta voluntat d'orientar políticament ha estat corroborada per un dels seus principals deixebles, Jordi Nadal: «tant com la història econòmica, a ell li interessava posar-se en contacte amb un món altre [que el de la Facultat de Lletres] [...] Econòmiques es nodreix de gent més burgesa, més ben situada en la societat del país, i Vicens tenia un afany d'incidir sobre aquesta societat, i li semblava que el contacte amb els burgesos seria més fàcil d'aquí estant».²⁰ També, del Vicens polític i catalanista, en va parlar Josep Benet en una intervenció del 1986, reportada per Miquel Batllori en una seva conferència.²¹ El mateix Batllori explicà aleshores que havia tingut accés a un text inèdit de Benet «Vicens Vives i el nacionalisme català», on es mostrava «la seva tasca al servei del redreçament de Catalunya» i s'afirmava que «l'activitat de Vicens, a partir del 1949, pel redreçament de Catalunya, fou múltiple i incansable».²² Així mateix, pel que fa al Vicens polític, Pla reportà el testimoni de Josep Vergés: «Josep Vergés de *Destino* fou un gran amic de Vicens, per la col·laboració que portà a aquesta revista. Vergés em digué moltes vegades “Vicens és un gran polític, és l'home que tenim en perspectiva”».²³ I afegí Pla: «Ara, després de la mort de Franco, si compareu els polítics catalans que han sortit i que ocupen les planes dels diaris per la seva ignorància, per la seva demagògia i la insanitat pura i simple, si els compareu, deia, amb Jaume Vicens —que perdrem tan jove!— la versemblança del pronòstic és acuradíssima».²⁴ Més recentment, encara, Cristina Gatell i Glòria Soler van aprofundir en aquest aspecte de l'historiador

18. Josep PLA i Jaume VICENS VIVES, *L'hora de les decisions*, p. 39.

19. Albert MANENT, «L'altra vocació de Jaume Vicens Vives», a *El Molí de l'Ombra: Dietari polític i retrats (1946-1975)*, Barcelona, Edicions 62, 1986, p. 195-207.

20. Citat per Josep M. MUÑOZ a *Jaume Vicens...*, p. 312.

21. Miquel BATLLORI, «Jaume Vicens Vives i la revista *Annales*», a Marta PESSARRODONA (coord.), *Visions d'un segle: Persones i institucions*, Barcelona, Publicacions de la Residència d'Investigadors CSIC, Generalitat de Catalunya, 2003, p. 11-25.

22. Miquel BATLLORI, «Jaume Vicens Vives i la revista *Annales*», p. 17 i 18.

23. Josep PLA, *Notes del capvesprol*, p. 323.

24. Josep PLA, *Notes del capvesprol*, p. 323-324.

gironí i en van publicar una extensa monografia: *Amb el corrent de proa. Les vides polítiques de Jaume Vicens Vives*.²⁵

Aquesta illació entre història i projecte polític era ben clara en les obres de caràcter econòmic i en les centrades en l'època contemporània, però sobretot ho fou en el títol més emblemàtic de tot el període i de tota la seva activitat intel·lectual: *Notícia de Catalunya* (1954). Aquest assaig de base històrica (i de connotacions psicologistes) consagrà públicament Vicens com el gran referent intel·lectual del moment. La situació de fèrria dictadura que es vivia, caracteritzada per la dificultat de qualsevol reflexió sobre la identitat i el destí polític dels catalans, contribuí, sens dubte, a l'èxit esclatant que l'obra tingué. Recordem que, pel temor a una actuació de la censura, es va canviar el títol del llibre, que inicialment s'havia de dir *Nosaltres els catalans*.²⁶

Vicens, però, no es limità a exposar les seves idees en publicacions, sinó que volgué que prenguessin concreció en la dura realitat d'aquells moments. Va voler formar i orientar els sectors més inquiets de l'empresariat català per tal que portessin a la pràctica el programa reformador ja apuntat. En una carta a Josep Ferrater Mora del 23 d'abril de 1954 exposà d'una manera ben clara quin era el seu objectiu: «reconvertir la burgesia cap a les seves posicions tradicionals del XIX, traient-li del cap l'embalum dels mites actuals i del cor aquella por que no la deixa viure ni actuar».²⁷ Així, organitzà cenacles que foren decisius en la configuració d'una nova classe empresarial (el Club Comodín i, posteriorment, el Círculo de Economía), i dirigí també el nucli principal de la seva producció historiogràfica envers aquest objectiu. De fet, fins i tot arribà a constituir un grup de gent que volia incidir decisivament en la política del moment, que havia de funcionar com el que avui en diríem un «grup de pressió», per tal de dur a terme el seu projecte renovador, basat en un «nucli dur» de persones, entre les quals destacaven Josep Pla, Josep Tarradelles (aleshores president de la Generalitat a l'exili), Manuel Ortínez i Joan Sardà. La personalitat i la trajectòria personal de cadascun ens permeten veure la capacitat i l'orientació política inequívocament reformadora d'aquest equip.²⁸

25. Cristina GATELL i Glòria SOLER, *Amb el corrent de proa: Les vides polítiques de Jaume Vicens Vives*, Barcelona, Quaderns Crema, 2012.

26. Josep Vergés ho va explicar, anys després de l'aparició del llibre, en una entrevista a *L'Avenç* (núm. 83, juny del 1985) i digué que el nou títol fou una proposta de Josep Pla.

27. Josep CLARA et al. (cur.), *Epistolari de Jaume Vicens*, vol. I, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1994, p. 74.

28. Per a una relació més detallada de Vicens amb els components del grup, vegeu Cristina GATELL i Glòria SOLER, *Amb el corrent de proa*. Sobretot els tres capítols finals.

NOTÍCIA DE CATALUNYA

L'impacte que provocà la publicació de *Notícia de Catalunya* en la seva primera edició del 1954 fou un èxit esclatant. No en va, com ha apuntat Borja de Riquer, «era la primera obra de la postguerra editada legalment en català que reflexionava sobre la catalanitat».²⁹ I la segona edició del 1960, molt ampliada i reformada, es convertí en tot un clàssic del que s'anomenà *la reflexió sobre el país*. En aquesta reflexió, la relació entre Catalunya i Espanya hi tingué un paper fonamental. I ell la simbolitzà, sobretot en la segona edició, amb una figura mítica: el Minotaure, personatge de la mitologia grega amb cap de brau i cos humà, a qui periòdicament li havien de ser oferts com a aliment set nois i set noies que la ciutat d'Atenes havia de proveir. Vicens en donava aquesta interpretació: «El Minotaure és un personatge important de la Història i de l'actualitat. És el poder. A vegades s'emmascara i adopta formes benvolents i pacífiques [...]. Això és l'excepció. Generalment s'allunya i es fa respectar, i cada dia que passa, més [...]. Abstracte en teoria, és una realitat quotidiana que cal saber manejar. Hi ha pobles que hi estan familiaritzats, d'altres que no saben com fer-s'hi. Aquest darrer és el cas històric de Catalunya».³⁰

El seu llibre pretenia resoldre el que per a ell era una mancança històrica dels catalans. L'autor era aleshores un decidit partidari de la intervenció hispànica. Per a ell, doncs, la incapacitat dels catalans d'entendre's amb el Minotaure era la incapacitat de tractar amb Espanya i d'això deduïa una presumpta incapacitat genèrica de tractar amb tota mena d'estat. L'entesa amb el Minotaure era una qüestió, segons ell, indefugible. No és gaire clar d'on va treure aquesta idea del Minotaure com a símbol de poder, però no devia ser-ne aliena la forta influència de l'imaginari poètic de Salvador Espriu, en el qual aquest personatge mític és molt present. Espriu s'havia convertit en aquells moments en el gran poeta de referència del moviment antifranquista i era per a Vicens «el més gran escriptor ibèric dels nostres dies».³¹ Val a dir que es coneixien ja de quan estudiaven a la universitat i havien fet, junt amb altres alumnes i professors, el famós creuer per la Mediterrània del 1933.

La comparativa dels canvis soferts pel text del 1954 en la segona edició del 1960 ens permet seguir de manera prou minuciosa l'evolució intel·lectual de Vi-

29. Ho afirma en l'«Avantpròleg» de la darrera edició feta de l'obra, realitzada per l'editorial Vicens Vives, Barcelona, 2010, p. 1.

30. Jaume VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, 2a ed. ampliada, Barcelona, Destino, 1960. En el text utilitzo (si no indico el contrari) la cinquena edició, del 1975, p. 171.

31. Així ho afirmà en un manuscrit inèdit «El escriptor Pla y su país», inclòs a Josep PLA i Jaume VICENS VIVES, *L'hora de les decisions*, p. 185.

cens al llarg d'aquella dècada. Els canvis introduïts foren molt importants.³² Només cal assenyalar que de les 226 pàgines de la segona edició, una vuitantena eren de nova incorporació (cosa que significa gairebé un quaranta per cent de text absolutament nou). Incorporà tres capítols sencers: «Església i clerecia», «L'actitud hispànica» i «Els catalans i el Minotaure». També va incloure-hi dos apartats nous: «Els obrers en el món feinejant de Catalunya» i «El nus del problema». I, així mateix, va ampliar i va modificar altres parts (sobretot el pròleg i els capítols 2 i 3).

A què responien, però, aquestes incorporacions i modificacions fetes a la primera edició? D'entrada, hi havia un bloc de canvis que afectaven bàsicament la part de síntesi històrica que indubtablement tenia l'obra i que, pel temps transcorregut i per la reflexió historiogràfica feta pel mateix Vicens, exigien un major desenvolupament o un judici més ponderat. Aquest podria ser el cas dels elements que va incorporar procedents de la seva síntesi històrica del segle XIX, *Industrials i polítics* (1958). Però un altre bloc de canvis responien clarament a la part d'intervenció política que el llibre tenia. Era l'exposició pública d'un programa regenerador que en ocasions es feia ben explícit. Així, en la crítica que feia a la historiografia catalana anterior, que qualificava despectivament de romàntica, retreia als historiadors (i per extensió al conjunt del catalanisme polític) l'actitud de menyspreu envers l'Estat espanyol i de crítica sistemàtica «sense intentar una tasca d'infiltració pregonada en els seus llocs de comandament».³³

Ell va intentar, doncs, fer això, dur endavant aquesta «infiltració». I per poder fer-ho va cercar aliats, tant entre l'oposició democràtica com a dins del mateix règim. En el moment de l'aparició de la primera edició de *Notícia*, el 1954, no sembla que els vincles que Vicens tenia amb l'oposició antifranquista fossin gaire amplis. Fins i tot els contactes amb el nucli dur que abans hem definit no eren sòlids, ja que no va conèixer personalment Tarradellas fins al 1950, segons consta en una carta de presentació feta pel seu cunyat, Frederic Rahola, que havia estat secretari de Tarradellas durant la guerra.³⁴ I encara, cal tenir present que, com han assenyalat Cristina Gatell i Glòria Soler, «el president no va apressar-se a estrènyer relacions amb l'historiador fins a l'any 1957».³⁵ També Josep Espar Tico ha insistit en aquest punt i ha defensat que aquest desconeixement de la complexitat del bloc opositor feu que l'obra fos jutjada molt críticament perquè oferia la imatge d'una Catalunya derrotada. En les seves memòries *Catalunya sense límits. Me-*

32. Una anàlisi més detallada de les dues edicions la vaig realitzar a «*Notícia de Catalunya i el projecte polític vicencià*», a Enric PUJOL, *Tres imprescindibles: F. Soldevila, J. Vicens Vives i P. Vilar*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2015, p. 76 i s.

33. Jaume VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, p. 72.

34. Cristina GATELL i Glòria SOLER, *Amb el corrent de proa*, p. 233-234.

35. Cristina GATELL i Glòria SOLER, *Amb el corrent de proa*, p. 425.

mòries 1963-1996, Espar diu que va percebre un gran canvi entre la primera i la segona edició de l'obra: «El fet cert i incontrovertible és que la segona edició de *Notícia de Catalunya* fou radicalment diferent, influïda per la constatació de la represa [cultural i nacional dels anys cinquanta]. Va passar a tenir un to més oberament nacionalista, reivindicatiu i esperançat».³⁶

Aquest desconeixement inicial serví precisament d'estímul a la discussió del llibre en els cenacles de la resistència cultural i va permetre que Vicens entrés en contacte amb sectors que fins aleshores desconeixia. La segona edició del llibre fou, per tant, una obra col·lectivament discutida. Això serví a Vicens per assentar encara més el seu paper de figura referencial. El mot d'ordre que iniciava l'assaig: «Conèixer-nos» era tot un programa historiogràfic i polític que creà un veritable impacte. Igualment van tenir molta repercussió algunes de les idees centrals de l'obra, com ara la interpretació psicologista d'una confrontació entre seny i rauxa a l'hora d'explicar el comportament col·lectiu de la comunitat catalana; però n'hi havia moltes més. Esmentem, a títol d'exemple: la consideració que els catalans som gent de marca, de frontera, de passadís (i, per tant, producte del mestissatge ètnic); l'existència d'una tensió entre muntanya i litoral com a constant històrica; la pervivència d'un esperit pactista (sobre la base del constitucionalisme català d'arrel medieval) o la voluntat d'intervencionisme hispànic (que segons ell es mantingué malgrat totes les dificultats). Encara avui algunes d'aquestes idees compten amb un suport no pas petit, fins al punt que algunes han esdevingut uns tòpics que segurament caldria revisar.³⁷

Una altra seva obra de caràcter assagístic, apareguda dos anys abans de *Notícia de Catalunya*, també va tenir un efecte esclatant, que en certa manera va permetre adobar el terreny perquè el seu famós assaig pogués arrelar. Es tracta d'*Aproximación a la historia de España*, apareguda el 1952 i que fou reeditada amb importants modificacions el 1960. Joan Fuster va arribar a dir que «el que Vicens Vives introduïa havia de sonar com una blasfèmia patriòtica».³⁸ I afegeix que allò que Vicens proposa en el llibre són: «les línies generals d'una desmitificació d'aquesta "Història d'Espanya" que des de sempre havia estat manipulada amb segones intencions ferotges».³⁹ En aquell moment, la seva proposta historiogràfica va ser valorada com una aportació renovadora i Vicens es convertí, també

36. Josep ESPAR TICÓ, *Catalunya sense límits: Memòries (1963-1996)*, Barcelona, Edicions 62, 2001, p. 181.

37. Vaig plantejar els eixos d'una revisió crítica del projecte vicencià a *Tres imprescindibles...*, p. 85-88.

38. Joan FUSTER, *Literatura catalana contemporània*, 7a ed., Barcelona, Curial, 1985, p. 416.

39. Joan FUSTER, *Literatura catalana...*, p. 416. Per aquesta raó, encara en data relativament recent, se n'han traduït importants fragments en català en el llibre Jaume VICENS VIVES, *Textos fonamentals*, selecció, presentació i notes de Jordi Galí, Barcelona, Barcelonesa d'Edicions, 1998.

en l'àmbit espanyol, en un historiador de referència. De fet, Vicens va ser l'únic historiador català del seu temps que tingué aquesta excel·lent consideració en el si de la historiografia espanyola. I encara es tornà a manifestar fa poc aquest prestigi amb el reconeixement institucional que se li va fer a Madrid amb motiu del centenari del seu naixement, per bé que la seva obra no desperta l'entusiasme d'abans i la visió plurinacional de la realitat hispànica que ell defensava ha quedat impugnapada per una pràctica política que cada dia la nega.

EL MÈTODE HISTÒRIC

A part del vincle entre historiografia i política que acabem d'assenyalar, quin era realment el seu mètode com a historiador? Quina era la seva concepció de la història? El rebuig del marxisme com a doctrina política fou ben clar i explícit en el seu cas. Això no obsta que, pel que fa al mètode, no en rebés un indubtable influx, que ell mateix explicità en una conversa amb Josep Pla que l'escriptor recollí. Vicens assegurava: «En la nostra època s'ha posat l'accent històric sobre la part material, sobre l'economia, sobre la manera de viure de la gent. Tothom ha estat més o menys seguidor del materialisme històric de Marx-Engels. Això ha fet que molts historiògrafs hagin cregut que la història pot arribar a ser una ciència, basada en els mètodes de les ciències de la naturalesa [...]. Aquesta posició és molt important i els historiadors del meu temps, jo mateix, l'he seguida [...]. Hem tractat de fer una història separada del sentit del ridícul».⁴⁰ Al final, però, també admetia: «Sempre he cregut, cada dia ho crec més, que els factors materials no cobreixen la totalitat de la vida humana —ni de bon tros».⁴¹ Pla no estava gens d'acord amb aquesta visió «cientifista», ja que ell, tot i defensar la necessitat d'una història acostada a la realitat, considerava que «la història serà sempre un art, com ho és la medicina».⁴²

En aquest punt, els dos autors mantenien una posició clarament divergent, que se sumava també a una divergència política de fons. L'afirmació de Vicens de reconèixer la influència del marxisme, com ja hem apuntat, no podien plaure de cap manera a Pla, que havia pres una opció obertament anticomunista, ja des de la seva joventut. Certament, Vicens no era marxista. Era políticament molt crític amb aquest corrent i pretenia que fos la burgesia catalana qui encapçalés la transformació democràtica i la modernització econòmica i social de l'Estat espanyol. Però això no el duia a un posicionament conservador, sinó que pensava que «si en aquest

40. Josep PLA, *Notes per a Silvia*, a *Obra completa*, vol. 26, Barcelona, Destino, 1974, p. 163-164.

41. Josep PLA, *Notes per a Silvia*, p. 164.

42. Josep PLA, *Notes per a Silvia*, p. 164.

país prevaldrà el dia de demà una política serà en sentit pregonament treballista», com li deia al mateix Pla en una carta del 15 d'abril de 1960, escrita poc temps abans de morir. Vicens, doncs, tenia un posicionament polític que es movia entre el laborisme, la socialdemocràcia europea de la seva època o una democràcia cristiana de marcat caràcter social.⁴³

Pel que fa a la influència que va rebre d'historiadors contemporanis seus, cal remarcar la que exercí Arnold J. Toynbee en l'etapa immediatament posterior a la Segona Guerra Mundial, quan aquest autor es posà de moda. Fou de curta durada, però intensa. En una carta del 21 de març de 1949, Vicens li demanà, al mateix Toynbee, autorització per escriure un llibre que s'havia de titular *Toynbee y su interpretación de la historia*.⁴⁴ En la primera edició de *Notícia de Catalunya*, del 1954, Vicens encara esmentà Toynbee com a referència d'autoritat: «Arnold J. Toynbee ha bastit una de les parts més reeixides de la seva interpretació de l'origen de les civilitzacions damunt del subtil joc dels creadors de cultura i de les minories que se'ls acosten i accepten llurs doctrines».⁴⁵ Però aquesta referència va desaparèixer en l'edició del 1960. Ara bé, Vicens sí que, tant en una edició com en l'altra, va mantenir la noció del paper de les minories que ambdós historiadors compartien: «No hi ha cultura possible sense una minoria selecta que en constitueixi l'ossada; no hi ha política possible sense un grup que l'hagi concebuda i que la realitzi».⁴⁶

Ja en l'etapa anterior a la guerra, havia manifestat, com ha remarcat Josep M. Muñoz, un interès molt gran per la geopolítica alemanya, a la qual es mantenia encara molt fidel el 1946, com palesa el seu pròleg de *Rumbos oceànics*, publicat aquell any.⁴⁷ També de la seva etapa d'estudiant data el seu interès per una obra de Lucien Febvre, *La Terre et l'évolution humaine*, que li feu prendre interès per la vinculació de la història amb la geografia, cosa que ell mateix relacionava amb el seu interès posterior per la geopolítica.⁴⁸ Febvre fou l'impulsor, amb Marc Bloch, de l'escola dels Annales, convertida en la gran referent de la historiografia de la postguerra mundial, a la qual Vicens tractà de vincular-se durant els anys cinquanta (aleshores ja regida per Fernand Braudel). Ara bé, sobre aquest vincle, convertit en un tòpic, cal fer importants precisions. Miquel Batllori va assenyalar que la tendència de Vicens cap a la història social es produí ja de jove, quan tingué

43. Josep PLA i Jaume VICENS VIVES, *L'hora de les decisions*, p. 173.

44. Josep CLARA et al. (cur.), *Epistolari de Jaume Vicens*, vol. II, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1998, p. 494.

45. Jaume VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, Barcelona, Àncora, 1954, p. 83.

46. Jaume VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, 1a ed., p. 83; 5a ed., p. 66.

47. Josep M. MUÑOZ I LLORET, *Àlbum Jaume Vicens i Vives: 1910-1960*, Madrid i Barcelona, Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales i Vicens Vives, 2010, p. 88-89.

48. Josep M. MUÑOZ, *Àlbum...*, p. 89.

com a referents historiadors com Charles Guignebert i, sobretot, Alfons Dopsch. També els curadors de la correspondència de Vicens van afirmar que cal «no exagerar la influència de Braudel i de l'escola dels Annales en la trajectòria historiogràfica i intel·lectual de Vicens».⁴⁹ Un criteri que també comparteix el seu biògraf, Josep M. Muñoz, en la monografia que li dedicà.

És cert que, si bé a principis dels cinquanta encara marcava moltes distàncies amb aquesta escola historiogràfica, després va cercar insistentment d'establir contacte amb Fernand Braudel (cap de colla de l'escola dels Annales després de la mort de Lucien Febvre el 1956). Així, encara el 1953, Vicens deia al seu deixeble Ramon Gubern: «El segon salt és Alemanya, no ho obliidi. França és *éblouissante* [enlluernadora]. D'acord. Però la millor tècnica és la germànica. Braudel, Morazé, Febvre i companyia són un xampany que cal tastar després d'una bona menjada de *Kartoffeln* germàniques».⁵⁰ En el seu intent d'acostament posterior, però, topà amb moltes reticències per part de l'historiador francès (com evidencien les cartes conservades) i no va ser fins a l'etapa final de la seva vida que trobà una acollida més cordial i que va ser convidat a fer un curs a l'Escola Pràctica d'Alts Estudis de París (que va haver de suspendre a causa de la seva malaltia terminal).⁵¹

Josep Pla ha explicat que la coneixença bibliogràfica que Vicens tingué de Braudel la feu possible el notari Raimon Noguera, que li va fer conèixer un llibre d'aquest autor que havia comprat en una llibreria de París. Vicens, segons el testimoni de Pla, descobrí que aquella era «una nova concepció de la història» i d'aquí «en sortí un historiador diferent».⁵²

El mateix Pla també va reportar que Vicens, al principi de la seva coneixença, defensava la preeminència del document i sostenia, segons l'escriptor, «les idees tradicionals de la història política».⁵³ Així, Pla insinua que ell (i la seva visió desenscisada de la història) també va tenir alguna cosa a veure, com a desvetllador, amb l'evolució posterior de la proposta històrica de Vicens.

Quin era, doncs, el marc teòric, metodològic, que Vicens seguia? Diferents autors han proposat parlar d'«eclecticisme vicensià», que seria una elaboració molt personal que beuria de fonts diferents, com les apuntades fins ara, sense, però, que cap d'elles constituís un referent teòric principal que regís la seva obra. Ell devia ser ben conscient d'això, ja que en una carta als seus deixebles Emili Giralt i Jordi Nadal, del 15 de febrer de 1953, els deia: «No es preocupin massa de la qüestió metodològica. En definitiva, cada historiador se la fa segons el tema.

49. Josep CLARA *et al.*, *Epistolari...*, vol. II, p. 15.

50. Josep CLARA *et al.*, *Epistolari...*, vol. II, p. 17.

51. Vegeu la carta del 14-III-1960, Josep CLARA *et al.*, *Epistolari...*, vol. II, p. 121-122.

52. Josep PLA, *Notes del capvesprol*, p. 458-461.

53. Josep PLA, *Notes per a Sílvia*, p. 160-161.

Procurin fer-se amb unes quantes idees generals bones. Això és el que importa».⁵⁴ I no hi ha cap dubte que aquest consell se l'aplicà a si mateix.

ELS DEIXEBLES

La mort de Vicenç el 1960, als cinquanta anys, en plena maduresa intel·lectual i en un punt àlgid del seu prestigi, impedí que pogués aprofundir en les vies que ell mateix havia obert. Hi ha una carta colpidora del 2 de febrer d'aquell any 1960 al seu deixeble Joan Reglà on li deia: «Em sembla que ara començarem a tallar el bacallà, la qual cosa li explicaré quan ens veiem, de moment, muts i a la gàbia».⁵⁵ No va poder assaborir les bones expectatives que per a ell i per als seus seguidors s'obriren amb l'inici de la dècada dels seixanta. L'optimisme que transmet la carta esmentada contrasta amb una altra que adreçà al seu amic Santiago Sobrequés el dia després, el 3 de febrer de 1960, on l'optimisme és més temperat i voluntarista, i on es planteja també la possibilitat d'un resultat fatídic: «Pensa que som una generació fatigada —la guerra ens ha deixat més capolats del que sembla— [...]. Així, doncs, no t'hi encaparris massa. Servim fins al límit de les nostres forces, sense esgotar-nos ni fer equilibris. Hem d'empènyer i empenyerem, i ja veuràs que al final serem més a contar-ho que els que ens pensàvem. I si no, què hi farem! Ningú no ens podrà dir ni a tu ni a mi que no hem fet tot allò que se'ns ha demanat. I si el dia de demà no podem fer més, no serà perquè no en tinguem ganes ¿No és així?».⁵⁶

La consternació social que produí la seva desaparició fou molt gran i la premsa i les publicacions del moment en són un bon testimoni. Una veu molt significativa, la del president Tarradellas, pot servir per constatar-ho. En una carta a Frederic Rahola li deia: «Em sembla que a hores d'ara he llegit tot el que s'ha escrit arran de la seva mort i també m'he donat compte de la gran emoció que aquesta ha produït [...]. La mort d'en Jaume m'ha deixat com si estigués abandonat de tothom [...] és un cop molt dur».⁵⁷ Durant molt de temps, Tarradellas tingué de Vicenç un record molt viu i fou un seu referent també en l'aspecte polític. Per això l'esmentà explícitament, disset anys després, en el seu discurs de presa de possessió de la Generalitat restablerta, on valorà la idea vicensiana del pactisme polític com a constant històri-

54. Josep CLARA *et al.*, *Epistolari...*, vol. II, p. 281.

55. Josep CLARA *et al.*, *Epistolari...*, vol. II, p. 358.

56. Jaume SOBREQUÉS (cur.), *Història d'una amistat: Epistolari de Jaume Vicenç i Vives i Santiago Sobrequés i Vidal (1929-1960)*, Barcelona i Girona, Vicenç Vives i Ajuntament de Girona, 2000, p. 844.

57. Carta inclosa a Carles SANTACANA, *Josep Tarradellas: L'Exili 2 (1954-1977)*, Barcelona, DAU, 2015, p. 309.

ca i com a tret distintiu de la mentalitat política catalana.⁵⁸ També l'Institut es feu ressò d'aquella pèrdua, per mitjà d'una intervenció de Jordi Rubió a la sessió celebrada el 4 de juliol de 1960: «Si l'Institut tingués ara casa pròpia, hauríem hagut de tornar a tancar-ne mitja porta anunciant a la gent que hi havia un mort. I això abans del cap d'un any de la pèrdua de Carles Riba. Com si la mala sort volgués posar-nos a prova».⁵⁹

Durant els primers anys després de la mort de Vicens (tots els anys seixanta i principis dels setanta), gairebé tots els historiadors i historiadores joves que havien tingut alguna mena de contacte important amb ell tingueren la consideració indiscutida de «deixebles» seus.⁶⁰ Naturalment, aquesta percepció varià posteriorment i molts (en la proporció que se sentiren identificats per altres influències i construïren una obra pròpia) rebutjaren o matisaren aquesta adscripció, com fou el cas de Josep Termes o Albert Balcells.⁶¹ Uns altres hi afegiren altres mestratges sobreposats, com va ser el cas de Josep Fontana o Eva Serra (que van valorar també la influència rebuda de Ferran Soldevila i, sobretot, de Pierre Vilar).⁶² Ara bé, sí que hi va haver un grup de deixebles i col·laboradors que constituí el «nucli pur i dur» dels seus seguidors *post mortem*, els més significatius dels quals foren Santiago Sobrequés, Enric Bagué, Joan Reglà, Emili Giralt i Jordi Nadal. Els dos primers, Sobrequés i Bagué, havien estat amics de joventut i col·laboradors fidels de Vicens. Reglà fou possiblement el deixeble més pròxim, a qui es podria considerar com el seu hereu acadèmic. Però Emili Giralt i Jordi Nadal foren segurament els valedors més fermes del llegat vicensià, perquè van ser els continuadors de la via més innovadora oberta per l'aportació vicensiana; especialment Nadal, a qui es podria considerar l'hereu intel·lectual de Vicens.

Certament, es pot arribar a parlar d'una escola vicensiana, encara que sigui més reduïda del que es va dir en un principi. No tan sols perquè un grup d'historiadors va rebre la seva influència directa i continuada en les aules universitàries, sinó perquè hi hagué una col·laboració també habitual que no es limità a la partici-

58. Enric PUJOL, *Josep Tarradellas: El retorn del president (juny - desembre 1977)*, Barcelona, DAU, 2016, p. 70.

59. Josep M. MUÑOZ, *Àlbum...*, p. 209-214.

60. Sobre la qüestió dels deixebles, vegeu Antoni SIMON, «Jaume Vicens Vives y el nacimiento de la escuela de historia moderna de Barcelona», a *Historia y perspectivas de investigación: Estudios en memoria del profesor Ángel Rodríguez Sánchez*, Mèrida, Editora Regional de Extremadura, 2002, p. 59-67.

61. Vegeu el text ja esmentat de Termes. Albert Balcells li criticà, per exemple, la desautorització de Ferran Soldevila i del conjunt de la historiografia de preguerra a «Ferran Soldevila. Objectivitat històrica i síntesi divulgativa». Conferència del 5-III-1995. Reproduïda parcialment a *l'Avui* (6-V-1995), p. B3 i a *El País* (6-VII-1995).

62. Les raons d'aquesta mena de canvis les vaig intentar explicar a «La superació del paradigma vicensià», a Enric PUJOL, *Història i reconstrucció nacional: La historiografia catalana a l'època de Ferran Soldevila (1894-1971)*, Catarroja, Afers, 2003, p. 277 i s.

pació d'obres editorials collectives, sinó que tingué una concreció institucional. Vicenç, atès que va accedir a la universitat, va poder «fer escola» perquè va crear unes mínimes institucions que serviren per difondre les seves idees i posar-les en comú amb tota una sèrie de col·legues i alumnes (encara que no arribessin a constituir un corpus teòric prou sistemàtic i elaborat). El 1949 ja va poder fundar el Centro de Estudios Históricos Internacionales (CEHI); el 1951, la revista *Estudios de Historia Moderna* i, el 1953, el famós *Índice Histórico Español*, que —especialment en el període de direcció personal de Vicenç, que es perllongà fins a la seva mort— constituí una guia imprescindible de la producció historiogràfica de temàtica hispànica. La majoria dels noms esmentats van estar vinculats estretament amb aquestes realitzacions, fins al punt que alguns lluitaren per la seva subsistència (i per la preservació dels propòsits amb què foren creades) després de la mort del seu fundador. És el cas, per exemple, d'Emili Giralt, que contribuí decisivament a la refundació del Centre d'Estudis Històrics Internacionals el 1972 (ja amb el nom catalanitzat), després que hagués passat per un període d'«hibernació» de dotze anys.⁶³

Junt amb l'esmentada institucionalització acadèmica, fou també d'una gran utilitat per a Vicenç (a l'hora d'atraure i retenir deixebles i de sostenir els seus contactes amb professionals d'arreu) el fet que menés una empresa editorial, cosa que li possibilità poder editar les obres d'aquells autors que més li interessaven (en uns moments en què publicar era molt difícil) i també mantenir un abundant intercanvi de llibres amb els seus nombrosíssims corresponents d'arreu.

Si fins ara ens hem referit a la influència en l'àmbit acadèmic i historiogràfic, cal atendre també la que exercí fora d'aquests cercles, per la transcendència que tingué. És el cas del seu mestratge entre els elements més joves de l'empresariat barceloní, significativament amb la figura de Carles Ferrer Salat, que se'n considerà deixeble i que seguí força fidelment els pressupòsits polítics de Vicenç, ja que arribà a ser fundador i president de la màxima organització empresarial de l'Estat espanyol (la Confederació Espanyola d'Organitzacions Empresarials, CEOE), així com membre de la Comissió Trilateral, organisme empresarial internacional de gran importància econòmica i política. I també és el cas de la seva repercussió en elements molt destacats del catalanisme polític del seu temps, com Albert Manent, Josep Benet, Raimon i Jordi Galí o del mateix Jordi Pujol, expresident de la Generalitat de Catalunya, que en diverses ocasions se'n va considerar també deixeble, encara que, en el seu cas, es tractava d'un «mestratge compartit» amb Pierre Vilar i Ferran Soldevila.

63. Vegeu l'opuscle *El Centre d'Estudis Històrics Internacionals* (Universitat de Barcelona, 1986).

VICENS, MEMBRE DE L'INSTITUT

Una semblança que pretengui recollir els eixos fonamentals de les idees i actuacions de Vicens no pot deixar d'analitzar quina fou la seva relació amb l'Institut, del qual va ser membre. I tampoc no pot obviar els vincles que establí —i les discussions que sostingué— amb tres de les figures intel·lectuals més rellevants de la seva època: Joan Fuster, Ferran Soldevila i Josep Pla. Comencem per l'Institut. La seva entrada va anar precedida per la incorporació a una altra corporació de gran relleu: l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Entrà en aquesta darre- ra entitat el 1956, per substituir-hi el seu mestre Antonio de la Torre, que aleshores es traslladà a Madrid. En aquells moments, Ramon d'Abadal i de Vinyals n'era president (ho fou durant el període 1954-1961). Abadal era, però, un «home de l'Institut» (dels qui el 1942 havien contribuït a refundar-lo), que set anys després, va ingressar com a membre de l'Acadèmia per cobrir la vacant deixada per Eduard Toda. Així, Abadal es convertí en un home pont entre l'Acadèmia i l'Institut.⁶⁴ Cal dir que els contactes entre les dues entitats, en aquella època, foren molt intensos. L'any 1960, el de la mort de Vicens, tots els membres de la Secció Històrico-Arqueològica menys un eren també membres de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, la qual, entre 1961 i 1963 fou presidida, a més a més, per un altre membre de l'Institut, Agustí Duran i Sanpere. De fet, per via de lligams personals, es configurà, a cavall d'ambdues institucions, tot un equip d'historiadors que arribà a actuar, a la pràctica, gairebé com un col·lectiu, ja que existí una viva i periòdica posada en comú de temes i opinions referida al treball de cadascun (naturalment, quan aquest havia de tenir una forta implicació pública). No ha de sobtar, doncs, que l'Acadèmia de Bones Lletres fos l'escenari, al llarg de tres sessions, de la discussió col·lectiva, prèvia a la seva impressió, de l'obra de Jaume Vicens Vives *Industrials i polítics*. El mateix Vicens ho explicà en una carta adreçada a Josep Ferrater Mora el 2 de juliol de 1959, en la qual diu que participaren en el debat J. Carreras i Artau, J. Rubió, F. Soldevila, R. d'Abadal i J. M. Millàs i Vallicrosa, que feren encertats suggeriments que ell va recollir en el text.⁶⁵

El títol del discurs de Vicens en la seva recepció pública a l'Acadèmia de Bones Lletres, del 9 de desembre, va ser *Cataluña a mediados del siglo xv*. Aprofità la seva intervenció per fer un llarg elogi inicial del seu mestre i predecessor Antonio de la Torre, que era un homenatge incondicional i que semblava ben sincer i no gens protocol·lari. La designació de Vicens com a membre de l'Acadèmia de Bones Lletres responia, de fet, a una estratègia preparada anteriorment, i també a la mateixa lògica de l'acostament de Vicens envers l'Institut d'Estudis Catalans

64. Francesc VILANOVA, *Ramon d'Abadal: entre la història i la política*, Lleida, Pagès, 1996.

65. Josep CLARA *et al.*, *Epistolari...*, vol. I, p. 87.

(IEC). Cal dir, però, que aquest acostament a l'IEC fou progressiu i va haver de vèncer diverses reticències. Sembla, però, que la iniciativa primera d'aquest acostament la va prendre el mateix Institut per mitjà d'una societat filial: la Societat Catalana d'Estudis Històrics, i que es trobà aleshores amb la negativa inicial de Vicens. Per tal de no posar en perill el seu accés a una càtedra universitària, el 1946 Vicens rebutjà una oferta d'integració a la Societat Catalana d'Estudis Històrics, aleshores en via de consolidació. En una carta al seu amic Santiago Sobrequés, del 7 de maig de 1946, li deia: «Per últim ha aparegut una “Associació”, controlada per l'Aramon, fanàtic de tots els “ismes”, amb la qual jo en vull saber ben poca cosa, per les raons que t'explicaré quan vinguis. No obstant em vénen al darrere per mitjà d'en Soldevila».⁶⁶

Aquesta actitud, naturalment, feu que augmentessin les reticències envers ell per part d'un grup molt significatiu de membres de l'Institut (especialment els qui s'hi havien vist implicats), fins i tot quan, ja assolida la seva fita d'obtenir una càtedra universitària, el seu acostament fou més decidit i sincer. Una mostra d'aquesta posició de recel la constitueix l'anotació que Ferran Soldevila feu en un dels seus dietaris el 8 de març de 1948: «Ha vingut en Vicens [...]. Se li va escapar de dir-me que, si no havia entrat en la Societat Catalana d'Estudis Històrics era perquè això podia haver-lo perjudicat en les oposicions [...]. Però quan, després d'haver-se mostrat d'acord per entrar a la Societat, va desdir-se'n recalrava la seva girada en la indignació que li produïa el joc de l'Aramon. Ara: el joc d'ell l'he vist sempre prou clar. És un home que mira de surar amb tots els règims. I ho aconsegueix. Ara ja prepara per al cas que el franquisme s'enfonsés. Cultiva les relacions amb elements de l'altra banda, com ara jo. Vol convidar-nos a sopar a En Jordi Rubió, a l'Alexandre Galí, a mi. Ja té sota la seva protecció En Bagué [...]. Vol fer moltes coses. No diré que tot sigui càlcul. Duu, indubtablement, una empenta. Si les circumstàncies li ho permetessin, potser faria fins i tot, de bon grat, catalanisme. Però és d'aquells que s'adapten a les circumstàncies. Base feble, inicialment mal fonamentats».⁶⁷

Malgrat les desconfiances existents, ja a principis de la dècada dels cinquanta va haver-hi concrecions molt palpables d'oberta col·laboració. Així, per exemple, la intervenció de Vicens fou determinant perquè l'Institut tingués un lloc en el si del Comitè Espanyol de Ciències Històriques quan aquest organisme es constituí, l'any 1951, i segurament també influí perquè la corporació catalana estigués representada en el comitè organitzador dels congressos d'història de la Corona d'Aragó, dels quals ell fou un dels promotors més destacats. Ja el mateix any que

66. Jaume SOBREQUÉS (cur.), *Història d'una amistat*, p. 303-304.

67. Ferran SOLDEVILA, *Dietaris de l'exili i del retorn*, vol. II, València, Edicions 3i4, 2000, p. 230-231.

obtingué la seva càtedra de Barcelona, el 1948, rebé una carta de Jordi Rubió (que es convertí en el seu principal avalador en el si de l'Institut) en la qual aquest darrer li deia: «la tradició no s'ha interromput [...] per fi, gràcies a l'entrada de vostè a la nostra Universitat, és represa conscientment».⁶⁸

La seva incorporació a l'Institut, el 9 de maig de 1958, per bé que fou de curta durada (ja que morí sobtadament el 1960), constitueix una veritable fita per a l'entitat, perquè aleshores aconseguí reunir la tríada fonamental de la historiografia catalana del moment: Vicens-Soldevila-Abadal, junt amb altres historiadors especialitzats de la categoria de Jordi Rubió, Agustí Duran i Sanpere o Joan Ainaud. L'Institut d'aquella època, doncs, reeixí a aplegar una bona part de la flor i nata dels historiadors del període, i aconseguí restablir, en part, el prestigi historiogràfic que havia arribat a assolir en els seus moments més brillants, al primer terç del segle xx. Tanmateix, no es poden obviar les limitacions a les quals estava sotmesa la corporació aleshores, que es trasllueixen en la carta que Jordi Rubió va escriure a Vicens, el 10 de maig de 1958, arran del seu nomenament com a membre: «Ahir va ésser definitivament votat al Ple de l'Institut el nom de vostè. Em sembla que érem dotze i hi hagué un vot en blanc. Això vol dir que la personalitat de vostè apassiona i jo n'estic content [...]. Jo que he fet molt perquè vostè vingui, ara tinc certa angúnia que vostè vegi que lluny que som d'allò que un voldria. Ja ens anirem enfortint».⁶⁹

LA QÜESTIÓ DE L'ÀMBIT NACIONAL I LA DISCUSSIÓ AMB JOAN FUSTER

Val la pena reportar aquí la relació —millor dit, la discussió— que cap al final de la seva trajectòria Vicens mantingué amb Joan Fuster perquè afectà una qüestió fonamental, bàsica: la de l'àmbit propi d'estudi de la historiografia i, per extensió, de tota la cultura catalana. És a dir, la de l'àmbit nacional. Vicens era ben conscient que l'àmbit nacional era el del conjunt dels territoris de llengua catalana, els anomenats *Països Catalans*. Ja en la primera edició de la seva obra més emblemàtica, *Notícia de Catalunya*, en el pròleg escrit a començaments del 1953, s'hi deia: «Si hem d'assolir alguna conclusió d'ordre general al capdavant dels nostres esforços, cal comptar amb les veus dels catalans que l'expansió dels avantpassats féu créixer i perpetuar més enllà del territori estricte del vell Principat. Valencians i mallorquins ens han de donar ajut per a realitzar aquest propòsit d'introspecció col·lectiva. Ens plauria que portessin llur contribució a la tasca de conèixer-nos íntegrament [...]. Indiscutiblement ells han de dir-nos

68. Citada per Josep M. MUÑOZ a *Àlbum...*, p. 182. La carta porta la data del 25-IV-1948.

69. Citada per Josep M. MUÑOZ a *Àlbum...*, p. 169.

també què són i com es troben ancorats en el port de la nostra mentalitat comuna». ⁷⁰ En la segona edició de l'obra, arribà a usar el terme *països catalans*. ⁷¹ Però fou en un article, «Presència valenciana», on feu encara més explícita l'afirmació de la unitat d'aquests territoris: «Etic convençut que no es pot entendre la dinàmica de qualsevol de les tres porcions fonamentals de la catalanitat sense una prèvia definició de l'evolució del conjunt, i també que el Principat, Mallorca i València integren un món històric homogeni, amb una sola vivència de base i unes mateixes línies estructurals en els aspectes econòmic, social i mental». ⁷² Tanmateix, Vicens considerava que encara no era el moment de redactar una història comuna: «encara cal avançar moltíssim pels camins de la història política, econòmica, social i espiritual, si hom vol bastir l'edifici que aixoplugui el passat dels catalans, mallorquins i valencians». ⁷³ Segons ell, aquesta era la raó per la qual «malgrat que des de fa quatre o cinc anys he adquirit el compromís formal d'escriure una síntesi d'història dels Països Catalans, ni m'hi he atrevit ni penso fer-ho durant un temps». ⁷⁴ La seva conclusió era que «és millor que tots ens comprometem a no tocar aquest tema fins que els valencians i els mallorquins hauran produït, per llur banda, la història metodològicament nova que n'esperem». ⁷⁵ De tota manera, no és que Vicens plantegés un termini molt llarg: «És possible que això signifiqui un lapse de deu o quinze anys. Està bé, no hem de tenir pressa de cap mena: massa atzagaiades que hem fet a causa de la nostra impremeditació». ⁷⁶

Aquestes reticències de Vicens motivaren una rèplica raonada de Fuster. ⁷⁷ En un article de títol ben eloqüent, «Apunts per a una rèplica a Jaume Vicens Vives», Fuster esbossà no tan sols una contesta a l'historiador gironí, sinó tot un programa historiogràfic que implicava una revisió a fons de la pràctica habitual dels historiadors acadèmics. ⁷⁸ Fuster demanava als historiadors del Principat que no es

70. Jaume VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, p. 13.

71. Jaume VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, p. 91.

72. Inicialment publicat a *Serra d'Or* el maig del 1960. Més recentment recollit a Jaume VICENS VIVES, *Textos fonamentals*, p. 29-33. I també a Òscar JANÉ, «Països Catalans: Jaume Vicens Vives i Joan Fuster», *Mirmanda*, núm. 8 (2013), p. 45-48. Aquest darrer article conté també la resta dels articles de la discussió entre Vicens i Fuster.

73. Jaume VICENS VIVES, *Textos fonamentals*, p. 31.

74. Jaume VICENS VIVES, *Textos fonamentals*, p. 31.

75. Jaume VICENS VIVES, *Textos fonamentals*, p. 32.

76. Jaume VICENS VIVES, *Textos fonamentals*, p. 33.

77. Sobre la polèmica Fuster-Vicens, a part de l'article d'Òscar JANÉ ja citat, vegeu també Antoni RICO, *No tots els mals vénen d'Almansa: Una revisió crítica de la construcció dels Països Catalans*, Lleidà, El Jonc, 2013. I l'article d'aquest mateix autor, «El diàleg inacabat entre Jaume Vicens Vives i Joan Fuster», *L'Espill*, núm. 34 (2010), p. 134-143.

78. Inicialment publicat a *Serra d'Or*, núm. 11 (novembre 1960). També a l'article de *Mirmanda* ja citat. I encara a Joan FUSTER, *Obra completa*, vol. I, Barcelona, Edicions 62, p. 621-628.

limitessin «al fragment que s'estén entre els Pirineus i l'Ebre» i analitzessin «el passat complet de les nostres terres». En definitiva, que elaboressin una «síntesi d'història dels Països Catalans». La crida s'adreçava explícitament als historiadors principatins perquè estaven més ben preparats que no els de la resta dels territoris catalans per «trenar les velles prevencions particularistes i encetar els criteris unitaris que necessitem». A diferència del criteri de Vicens, Fuster pensava que aleshores ja era un moment idoni per abordar un tal projecte: «En la pràctica, la dilació, l'honestíssima dilació, que es prenien Vicens equivalia a un ajornament *sine die* de l'obra desitjada [...]. Un esbós provisional, obert a tantes rectificacions futures com calguessin ¿seria encara impossible? Penso que no. Penso que, amb les dades disponibles de la nostra investigació, podrien aventurar-se línies generals d'una visió de conjunt». I Fuster predicà amb l'exemple, ja que el 1962 publicà *Nosaltres els valencians*, en un intent d'oferir una síntesi global del País Valencià que pogués ser integrada en una visió global de tots els territoris catalans. El mateix títol de l'obra era ben indicatiu del caràcter de resposta a la crida feta per Vicens, ja que jugava amb el nom que inicialment hauria d'haver tingut *Notícia de Catalunya (Nosaltres els catalans)*. Fuster era ben conscient de les pròpies limitacions, però també ho era de la importància d'abordar la visió global que dèiem abans: «Jo no sóc ni sociòleg ni historiador. Però, hi ha ara, avui, un sociòleg o un historiador valencians que puguin encarregar-se de la feina? Sincerament, no els veig enlloc [...]. Escric aquest llibre perquè ningú no l'ha escrit encara, i perquè ningú no sembla disposat a escriure'l». ⁷⁹ Fuster assajà, doncs, de fer un meritori exercici de suplència.

Ara sabem, però, que la dilació que deia Vicens no era cap mena d'ajornament *sine die*. Existia un projecte, fet en connivència amb Santiago Sobrequés (que era qui havia de dur el pes de l'obra, ja que sembla que presumiblement Vicens havia de fer d'editor), que s'havia de titular *Societat, govern i cultura dels Països Catalans*. En parlen tots dos, Vicens i Sobrequés, en una carta del 15 de maig de 1959, publicada en el llibre sobre la correspondència que mantingueren. ⁸⁰ El curador de l'edició, Jaume Sobrequés, va incloure en una nota l'índex del volum projectat i els possibles col·laboradors, que a part del mateix Sobrequés pare, havien de ser Josep Fontana, Josep M. Font i Rius, Joaquim de Camps i Arboix i Joan Ruiz i Calonja. Segons explica el curador, «Sobrequés va arribar a escriure trenta-cinc folis que abasten el període comprès entre el segle VIII i XII». ⁸¹

79. Joan FUSTER, *Nosaltres els valencians*, 6a ed., Barcelona, Edicions 62, 1980, p. 19.

80. Jaume SOBREQUÉS (cur.), *Història d'una amistat*, p. 824.

81. Jaume SOBREQUÉS (cur.), *Història d'una amistat*, p. 824.

LA RELACIÓ AMB JOSEP PLA

Hem començat esmentant Josep Pla al principi d'aquesta semblança i ara no podem deixar d'analitzar, ni que sigui de manera succinta, la relació i la influència mútua que existí entre tots dos. Ja hem reportat la intensa relació que mantingueren totes dues personalitats després de la guerra, tant en l'àmbit polític com en l'intel·lectual. Pel que fa al primer aspecte, el polític, no ha de sobtar que Pla tingui un protagonisme molt destacat en el llibre de Cristina Gatell i de Glòria Soler sobre la vida política de Vicens. Pel que fa a la relació intel·lectual i amical, cal pouar en les nombroses referències que apareixen en el conjunt de l'obra de l'escriptor de Palafrugell per veure'n la profunditat. La sorpresa ve quan constatem com n'és de contradictòria la figura de Vicens en els escrits planians (com passa també amb tants altres personatges que hi apareixen). Així, la imatge esplendorosa que dona Pla en l'homenot que li dedicà (i en altres escrits laudatoris) contrasta amb el que en diu en altres pàgines de l'*Obra completa*, com al volum *Notes a Sílvia*. Diu Pla, de Vicens: «Posseeix l'art d'esquitllar-se, de nedar i de despistar admirablement. Em seria difícil de dir quines són les seves idees socials i polítiques. Probablement no és més que un empíric l'únic dogma del qual és tenir el vent a l'esquena —un oportunista sistemàtic i complet [...]. Ara és l'ídol de tothom: dels frares de Montserrat, dels jesuïtes de Sant Cugat, de l'Opus Dei, dels capitalistes (Ripoll), dels socialistes, dels exiliats, dels cristians, dels estrangers antifranquistes. És un polític, i l'admiració que sento per ell és positiva. Vicens està cansat (avorrit) de fer de professor [...] ara vol fer una altra classe de carrera, més brillant, més espectacular. La popularitat el fascina. La política. Probablement té ambició. Això no és cap crítica. Tampoc no pretén ser una afirmació documentable. És una intuïció que conceptuo —per un lleuger coneixement de l'estofa— certíssima».⁸²

És possible que la reserva que emergeix en l'escrit reportat tingui a veure amb la dissensió política que abans hem apuntat (sobre la importància que Vicens donà al marxisme i sobre el seu posicionament «treballista»). Perquè aquesta reserva apareix quan considera el Vicens polític i no quan parla del Vicens historiador. La recent publicació de la correspondència entre tots dos ens pot donar moltes pistes en aquest sentit. Segur que varià notablement al llarg del temps i la distància cronològica feu que el judici de Pla sobre Vicens fos cada cop més i més favorable. Tant de la seva figura com a historiador, que Pla sempre defensà, com la del polític. Pel que fa a l'historiador, Pla és molt contundent: «Com a historia-

82. Josep PLA, *Notes a Sílvia*, p. 159. Quan parla de capitalistes i posa el cognom de Ripoll entre parèntesis es refereix a Francesc d'Assís Ripoll i Fortuño, advocat i editor, president de l'editorial Alcides.

dor, seguint els corrents de l'època en què visqué, no té en aquest país, rival possible. Vicens morí jove. Tingué molts deixebles: alguns bons, d'altres menys».⁸³ I sobre el Vicens polític, Pla també en va acabar fent una lloa oberta al cap dels anys. Així, en les mateixes *Notes del capvesprol*, reportà l'opinió que en tenia l'editor Josep Vergés: «Josep Vergés de *Destino* fou un gran amic de Vicens, per la col·laboració que portà a aquesta revista. Vergés em digué moltes vegades “Vicens és un gran polític, és l'home que tenim en perspectiva”».⁸⁴ I, finalment, Pla va concloure: «Ara, després de la mort de Franco, si compareu els polítics catalans que han sortit i que ocupen les planes dels diaris per la seva ignorància, per la seva demagògia i la insanitat pura i simple, si els compareu, deia, amb Jaume Vicens —que perdérem tan jove!— la versemblança del pronòstic és acuradíssima».⁸⁵ Vaja, que el va acabar enyorant i tot!

Un aspecte que també cal remarcar és la importància que Vicens donà a l'obra planiana i la influència que ell mateix tingué en l'obra de l'escriptor. En una carta del 15 d'abril de 1960, Vicens li deia «teniu un nas d'historiador formidable».⁸⁶ I en diferents dedicatòries feu un reconeixement de l'aportació de Pla en l'elaboració de *Notícia de Catalunya* (la de la primera edició del 1954): «Ja que vàreu tenir l'amabilitat d'escoltar les primeres veus d'aquest llibre, de llegir-ne l'original i d'intervenir apadrinant-lo, us l'ofreno amb testimoni d'agraïment i de bona i legítima amistat, i nogensmenys amb confessada modèstia d'haver envaït un camp on, des de fa molt, sou mestre i professor reconegut: el de la psicologia catalana».⁸⁷ Sobre el volum, però, Pla feu un parell d'objeccions importants: «Aquest llibre —que és magnífic— és incomplet. Hi falta un capítol sobre la sensualitat dels catalans, que és un fenomen importantíssim. I un altre sobre la vida catalana del barroc, que explica tots els nostres defectes».⁸⁸

Pel que fa a la influència de Vicens en l'obra planiana, una bona mostra la trobem també en el títol, de ressons vicencians, del volum 32 de l'*Obra completa: Prosperitat i rauxa de Catalunya*. En la «Nota preliminar» que obre el volum es diu que Vicens havia insistit molt perquè Pla tornés a publicar uns articles que havia escrit per a la *Revista de Catalunya*, als anys vint, cosa que finalment feia aleshores. Pla hi explicava: «Abans de morir, Vicens féu copiar els escrits i me'ls

83. Josep PLA, *Notes del capvesprol*, p. 461.

84. Josep PLA, *Notes del capvesprol*, p. 323.

85. Josep PLA, *Notes del capvesprol*, p. 323-324.

86. Josep PLA i Jaume VICENS VIVES, *L'hora de les decisions*, p. 174. Vicens ho deia a propòsit de l'escrit «Pere Coll i Rigau i la història de l'arròs de Pals (1853-1918)», inclòs a *Homenots*, p. 365-403.

87. Josep PLA i Jaume VICENS VIVES, *L'hora de les decisions*, p. 285.

88. Josep PLA i Jaume VICENS VIVES, *L'hora de les decisions*, p. 283. El curador Guillem Molla, en una nota, recorda que Vicens a l'article «Del sensualismo» (*Destino*, núm. 877, 29-V-1954, p. 7) «esmenta l'observació de Pla sobre el sensualisme com a factor de pes en la psicologia col·lectiva catalana».

envià. El fet m'impresionà. Amb les còpies, hi havia una frase manuscrita en què deia que aquesta era la seva última voluntat». ⁸⁹ Per la seva banda, Pla utilitzà en diferents ocasions Vicens com a font d'autoritat, com ho feu en el prefaci de *Notes a Sílvia*, quan parlà d'un altre llibre seu: «En les *Notes disperses* hi ha dos llargs papers, un sobre la inflació alemanya i un altre sobre la marxa dels feixistes sobre dos esdeveniments viscuts per mi, que ajuden a recordar dues realitats tràgiques. Quan, alguns anys després d'haver estat escrits, vaig demanar al professor Vicens i Vives que hi passés els ulls, no m'hi féu cap objecció apreciable».

Hi ha, però, un aspecte força insòlit, a ulls d'ara, d'influència vicensiana en l'obra de Pla. Fou Vicens que l'estimulà a escriure sobre cuina i gastronomia. El mateix Pla ho reconegué: «Després de la Guerra Civil, el professor Vicens i Vives vista la falta d'alimentació que hi havia en el país —tot era escàs, car (hi havia l'estraperlo) i dolent—, m'induí a escriure articles (que és el que feia) incitant la gent a favor dels plaers culinaris [...]. Em semblà molt bé. I així vaig començar a escriure sobre la cuina». ⁹⁰ Sense la intervenció de Vicens, doncs, potser no hi hauria hagut en l'obra planiana aquest aspecte que ara considerem tan característic de l'autor.

Inversament, hi ha un darrer reconeixement de Pla a Vicens de gran importància: el de ser un bon escriptor. Pla va ser un dels grans valedors de la força de la prosa vicensiana i assenyalà que Vicens tenia «una ploma llisquent i positiva, com potser ningú no tingué ací, en el seu temps i en la matèria que ara es tracta». ⁹¹ El mateix Pla el reconeix com un escriptor de mena, que perfeccionà el seu estil per mitjà de la tenacitat, l'habilitat i l'enginy. En aquest sentit, l'escriptor empordanès remarcà: «El que altres persones (escasses) trobaren en l'aprenentatge del periodisme, en el treball de galeres dels diaris, Vicens ho aprengué en els encàrrecs editorials». ⁹² I cal dir que aquest reconeixement Pla ja el feu en vida de Vicens, com evidencia una carta que li adreça el 21 d'agost de 1959: «Teniu el do d'aclarir i de sintetitzar les coses realment exacerbat». ⁹³ Naturalment hi ha altres testimonis, d'altres autors, que acrediten la capacitat literària de Vicens, algun de tan significatiu i autoritzat com el de Salvador Espriu, que en una carta del 5 de desembre de 1952 li diu: «A més, ets, com t'he dit moltes vegades, un magnífic escriptor». ⁹⁴ Naturalment aquesta capacitat fou fruit d'un procés, com remarcà el seu amic Santiago Sobrequés ja en missiva del 28 d'abril de 1945: «les teves primeres publi-

89. Josep PLA, *Prosperitat i rauxa de Catalunya*, a *Obra completa*, vol. 32, Barcelona, Destino, 1977, p. 8.

90. Josep PLA, *Notes a Sílvia*, p. 529.

91. Josep PLA, *Homenots*, p. 99.

92. Josep PLA, *Homenots*, p. 99.

93. Josep PLA i Jaume VICENS VIVES, *L'hora de les decisions*, p. 164.

94. Inclosa a Josep M. MUÑOZ, *Àlbum...*, p. 111.

cacions tenien un estil força confús [...]. Però ja fa temps que escrius d'una manera claríssima i suggestiva».⁹⁵

Per bé que existeix una consideració generalitzada a l'hora de valorar-lo com a notable escriptor, són gairebé inexistents les anàlisis del seu estil i les consideracions de tipus literari sobre la seva prosa. Vicens argumenta molt bé les seves idees i ho fa, malgrat la densitat intel·lectual i històrica dels seus escrits (sobretot en les obres de síntesi), amb una prosa especialment brillant quan usa el català. Hi utilitza un llenguatge efectiu, genuí (en les expressions, girs i termes), molt pròxim a l'oralitat. Caldria veure fins a quin punt la influència de Pla no tingué un paper decisiu en la seva evolució. En tot cas, el model és molt sòlid i la seva prosa et captura des del primer moment. Un tema pendent, doncs, és el de reivindicar Vicens com a escriptor, ja que l'èxit que tingué la seva obra entre el públic de tota mena (tant el general com l'especialitzat) té molt a veure amb la seva gran capacitat d'escriptor i el seu domini de l'ofici d'escriure.

DIVERGÈNCIES I AFINITATS AMB FERRAN SOLDEVILA

En un ordre també de controvèrsia intel·lectual cal situar la seva relació amb l'historiador i escriptor Ferran Soldevila, considerat durant molts anys com el seu antagonista principal en l'àmbit dels estudis històrics. Es tracta d'una qüestió que va fer córrer rius de tinta en el seu moment (i fins fa poc). Certament hi havia diferents pressupòsits polítics i historiogràfics entre els dos autors i, fins i tot, una pugna personal (de caràcter sobretot generacional), però penso que no s'han assenyalat prou els punts que tenien en comú. Ramon d'Abadal, amic de tots dos, parlà de complementarietat entre l'un i l'altre: «Si el mestre Soldevila n'ha renovat i solidat el contingut, el mestre Vicens en renovà la projecció i la temàtica».⁹⁶

En una primera etapa, als anys trenta, la relació entre els dos historiadors va estar presidida per la gairebé inevitable confrontació generacional entre un professor consagrat (Soldevila) i un alumne que tenia al cap la intenció de revolucionar la disciplina (Vicens). De fet, trobem una actitud clarament condescendent de Soldevila envers l'actitud agosarada del seu alumne, com s'evidencia en aquest escrit del 23 de febrer de 1936 en què reporta la lectura de la tesi doctoral de Vicens, *Ferran II i la ciutat de Barcelona*: «Ahir a la tarda, tesi doctoral de Vicens Vives [...]. Els deixebles troben que vaig atacar poc, i és ben cert. Ell, però, al-

95. Josep M. MUÑOZ, *Àlbum...*, p. 68.

96. Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, «Pròleg», a Josep VICENS VIVES, *Obra dispersa*, vol. I, Barcelona, Vicens Vives, 1967, p. XII-XIII.

menys davant d'algunes preguntes i comentaris, no ho trobà pas. Jo actuava de secretari del tribunal. La qualificació fou, per unanimitat, *magna cum laude*.⁹⁷ Per la seva banda, Vicens, en aquella mateixa època, no va pas estalviar crítiques en la ressenya que el 1935 va fer de la *Història de Catalunya* de Soldevila a la revista dels *Estudis Universitaris Catalans*, fins al punt de dir que clausurava «una etapa de la nostra historiografia».⁹⁸

Les diferències entre Soldevila i Vicens no comportaven, en aquell període, una ruptura profunda. Al contrari, foren uns temps de col·laboració mútua al si del Seminari d'Història de Catalunya de la Universitat de Barcelona (creat el maig del 1936, impulsat per Vicens i presidit per Soldevila), que es perllongaren fins a la mobilització de Vicens, la tardor del 1937, a les files de l'exèrcit republicà. L'enfrontament més significatiu entre Soldevila i Vicens es produí arran del final de la Guerra Civil. Soldevila partí cap a l'exili i quan tornà, l'any 1943, passà a engruixir la resistència cultural antifranquista.⁹⁹ Ja hem vist la trajectòria de Vicens i les dificultats que es trobà en un primer moment quan s'acostà a l'oposició antidictatorial i catalanista. Aquestes reticències polítiques crearen dissensions entre els dos historiadors que no es limitaren a l'esfera política, sinó que afectaren també l'esfera historiogràfica. Fins i tot quan ja era ben clar que Vicens volia, a partir de la sensibilització dels sectors burgesos catalans, una democratització i modernització de l'Estat espanyol i un reconeixement polític de Catalunya, no compartien un mateix projecte polític. Tampoc no era el mateix el paper que l'un i l'altre havien escollit per incidir en la realitat del seu temps. Vicens, com hem vist, optà pel lideratge polític. Soldevila, en canvi, des de la seva posició d'intel·lectual compromès, però no implicat en l'acció política directa, tenia una concepció menys elitista, més interclassista —frontpopulista, segons Ucelay Da Cal¹⁰⁰— i ara podríem dir que més «sobiranista» de l'actuació que calia seguir. En essència, el seu projecte s'emmarcava en un programa normalitzador (autogovern català, institucions culturals autòctones, democràcia política i ruptura amb el règim franquista) que havia de ser dut a terme no per una elit, sinó pel conjunt del poble català. Era, sens dubte, una posició massa radical en l'expectativa d'una solució política de compromís amb els sectors reformistes del règim dictatorial i, en aquell moments, l'opció soldeviliana semblava una posició molt allunyada de la *realpolitik*.

97. Ferran SOLDEVILA, *Al llarg...*, p. 286.

98. *Estudis Universitaris Catalans*, vol. xx (1935), p. 166-174.

99. Enric PUJOL, *Ferran Soldevila: Els fonaments de la historiografia catalana contemporània*, Catarroja, Afers, 1995. Vegeu el capítol «L'exili i el retorn», p. 158-187.

100. Enric UCELAY DA CAL, «La historiografia dels anys 60 i 70: marxisme, nacionalisme i mercat cultural català», a J. NADAL *et al.*, *La historiografia catalana: Balanç i perspectives*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1990, p. 53-89.

Malgrat les divergències dels seus projectes, Vicens i Soldevila coincidiren en punts fonamentals, com ara en el rebuig a la historiografia espanyola dominant, de matriu castellanista i uniformista, i en la defensa d'una visió plurinacional del passat hispànic. Una coincidència no pas menor, donada la força que té avui una tal visió uniformitzadora i assimilacionista (i sembla que no para de créixer). Però encara compartien altres punts en comú substantius, com ara l'interès per fer compatible l'alta investigació històrica amb la divulgació o la preocupació per recollir les noves aportacions sorgides del desenvolupament historiogràfic internacional. Una bona prova de la solidesa d'aquestes afinitats ens la dona la col·laboració mútua en diferents projectes editorials. Així, Soldevila publicà *Jaume I. Pere el Gran* en la col·lecció «Biografies Catalanes», dirigida i concebuda per Vicens com una renovada història de Catalunya de caràcter col·lectiu que, per raons de censura, no podia anomenar-se així. Per la seva banda, Vicens havia de redactar el volum sobre els segles XIX i XX de la *Història dels catalans* que dirigí Soldevila i que la mort li impedí d'escriure. La mort de Vicens, el 1960, també frustrà un projecte en què tots dos havien d'exposar els episodis més importants de la nostra història i que duia com a títol *Moments crucials de la història de Catalunya*. El llibre no arribà a aparèixer fins al 1962, només amb la meitat dels capítols que Vicens s'havia compromès a realitzar.

Tot aquest seguit de punts en comú i d'afinitats no van acabar d'eliminar, certament, algunes friccions que encara aparegueren fins ben bé el mateix moment de la mort de Vicens. Uns mesos abans, Vicens va iniciar, el gener del 1960, una col·laboració a la revista *Serra d'Or* amb l'article «La nova història», on impugnava la historiografia «d'abans de la guerra», a la qual acusava de romàntica i acientífica. Malgrat que Vicens havia afirmat que se sentia com una anella més de la cadena de la tradició historiogràfica catalana, necessitava (per afirmació personal i per fer viable el seu programa polític) remarcar el seu punt de ruptura amb la historiografia anterior (especialment la de caràcter més sobiranista) i reivindicar-se com a pioner d'una «nova història».

Aquesta breu anàlisi de les diferències entre Vicens i Soldevila no té altre objecte que el de comprendre els termes de la seva dissensió, que anava més enllà de les picabaralles personals i d'un enfrontament maniqueu entre una «nova» i una «vella» historiografia o entre una proposta «romàntica» i una de «científica». A hores d'ara podem superar, sobretot en l'àmbit historiogràfic, els termes d'aquest enfrontament que bàsicament no era sinó el fruit de la situació política i cultural dels anys cinquanta. Més de mig segle després, som molt més lliures que no els historiadors de les generacions anteriors per tal d'aprofitar, sense prejudicis, allò més adient de les aportacions d'un i altre. Soldevila i Vicens són dos clàssics fonamentals de la historiografia catalana contemporània (i, afortunadament, no són pas els únics), dels quals no podem prescindir si volem fer avançar la disciplina i equiparar-la a les més desenvolupades d'Europa.

Si aglutinem el mot d'ordre de Vicens «Conèixer-nos» (que obria *Notícia de Catalunya*) amb el mot d'ordre de Soldevila «Fer de Catalunya un poble normal» (que deia que havia pensat com a lema de la seva famosa *Història de Catalunya*), obtindrem una pauta historiogràfica i política de primer ordre: «Conèixer-nos, per tal que Catalunya esdevingui un poble normal», és a dir, lliure.

BIBLIOGRAFIA BÀSICA DE JAUME VICENS VIVES

- Ferran II i la ciutat de Barcelona: 1479-1516*. Barcelona: Universitat de Catalunya: Seminari d'Història de Catalunya, 1936-1937. 3 v.
- Política del Rey Católico en Cataluña*. Barcelona: Destino, 1940.
- España: Geopolítica del Estado y del Imperio*. Barcelona: Yunque, 1940.
- Historia de los remensas en el siglo xv*. Barcelona: CSIC: Instituto Jerónimo Zurita, 1945.
- Rumbos oceánicos: Los navegantes hispanos*. Barcelona: Barna, 1946.
- Tratado general de geopolítica*. Barcelona: Centro de Estudios Históricos Internacionales: Teide, 1950.
- Aproximación a la historia de España*. Barcelona: Centro de Estudios Históricos Internacionales: Universitat de Barcelona, 1952. [2a ed. ampliada, 1960]
- Juan II de Aragón: 1389-1479: Monarquía y revolución en la España del siglo xv*. Barcelona: Teide, 1953.
- Notícia de Catalunya*. Barcelona: Àncora, 1954. [2a ed. ampliada, 1960]
- El gran sindicato remensa (1488-1508): La última etapa del problema agrario catalán durante el reinado de Fernando el Católico*. Madrid: CSIC, 1954.
- Cataluña a mediados del siglo xv*. Discurs de recepció a la Reial Acadèmia de Bones Lletres. Barcelona, 1956.
- Els Trastàmars (segle xv)*. Barcelona: Teide, 1956. (Biografies Catalanes; 8)
- (Com a director) *Historia social y económica de España y América*. Barcelona: Teide, 1957-1959. 5 v.
- (Amb Montserrat LLORENS) *Industrials i polítics (segle XIX)*. Barcelona: Teide, 1958. (Biografies Catalanes; 11) [La part de Vicens Vives duu per títol «Els catalans en el segle XIX»]
- (Amb Jordi NADAL) *Manual de historia económica de España*. Barcelona: Teide, 1959.
- (Amb Ramon ABADAL, Jordi RUBIÓ, Ferran SOLDEVILA i Miquel TARRADELL) *Moments crucials de la història de Catalunya*. Barcelona: Vicens Vives, 1962.
- Obra dispersa*. Edició a cura Miquel Batllori i Emili Giralt. Vol. I: *Catalunya ahir i avui*. Vol. II: *España, América, Europa*. Barcelona: Vicens Vives, 1967.
- Coyuntura económica y reformismo burgués*. Barcelona: Ariel, 1968.
- Epistolari de Jaume Vicens*. A cura de Josep Clara, Pere Cornella, Francesc Marina i Antoni Simon. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials. 2 volums: I (1994), II (1998).
- Textos fonamentals*. Selecció, presentació i notes de Jordi Galí. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, 1998.
- (Amb Santiago SOBREQUÉS I VIDAL) *Història d'una amistat: Epistolari de Jaume Vicens i Vives i Santiago Sobrequés i Vidal*. Edició a cura de Jaume Sobrequés i Callicó. Barcelona: Vicens Vives, 2000.
- Espanya contemporània (1814-1953)*. Edició a cura de Miquel Àngel Marín Gelabert. Barcelona: Quaderns Crema, 2012. [Versió catalana del capítol «L'Espagne» de BELOFF, Max (et al.). A: *L'Europe du XIXe et du XXe siècle (1914-aujourd'hui)*. Vol. II: *Problèmes et interprétations historiques*. Milà: Marzorati, 1964, p. 703-761]
- (Amb Josep PLA) *L' hora de les decisions: Cartes 1950-1960*. Edició a cura de Guillem Molla. Pròleg de Joaquim Nadal i Farreras. Barcelona: Destino, 2019.

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA¹⁰¹

- ARAGAY, Ignasi. «Jaume Vicens Vives, un clàssic qüestionat», *Avui* (25-X-1999), p. 32.
- BALCELLS, Albert. «Ferran Soldevila. Objectivitat històrica i síntesi divulgativa». Conferència pronunciada en el marc de les Primeres Jornades de Didàctica de la Història de Catalunya. Barcelona, 5-III-1995.
- BATLLORI, Miquel. «Jaume Vicens Vives i la revista *Annales*». A: PESSARRODONA, Marta (coord.). *Visions d'un segle: Persones i institucions*. Barcelona: Publicacions de la Residència d'Investigadors CSIC: Generalitat de Catalunya, 2003, p. 11-25.
- CLARA, Josep. «Dos articles de Vicens i Vives». *Revista de Girona*, núm. 91 (1980).
- ESPAR TICÓ, Josep. *Catalunya sense límits: Memòries 1963-1996*. Barcelona: Edicions 62, 2001.
- FUSTER, Joan. *Nosaltres els valencians*. 6a ed. Barcelona: Edicions 62, 1980. [1a ed., 1962]
- FUSTER, Joan. *Literatura catalana contemporània*. 7a ed. Barcelona: Curial, 1985.
- GATELL, Cristina; SOLER, Glòria. *Amb el corrent de proa: Les vides polítiques de Jaume Vicens Vives*. Barcelona: Quaderns Crema, 2012.
- GRAU, Ramon. *Vicens i Barcelona: Imatges històriques*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona: Institut de Cultura, 2011.
- JANÉ, Òscar. «Països Catalans: Jaume Vicens Vives i Joan Fuster». *Mirmanda*, núm. 8 (2013), p. 45-48.
- LLUCH, Rosa. «Ferran II i els remences». A: Ernest BELENGUER (cur.). *Ferran II i la Corona d'Aragó*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2018, p. 159-175.
- MANENT, Albert. «L'altra vocació de Jaume Vicens Vives». A: *El Molí de l'Ombra: Dietari polític i retrats (1946-1975)*. Barcelona: Edicions 62, 1986, p. 195-207.
- MARÍN GELABERT, Miquel Àngel. *A través de la muralla: Jaume Vicens Vives y la modernización del discurso histórico*. Barcelona: Vicens Vives, 2010.
- MUÑOZ, Josep M. *Jaume Vicens i Vives: Una biografia intel·lectual*. Barcelona: Edicions 62, 1997, p. 110.
- MUÑOZ I LLORET, Josep M. (ed.). *Àlbum Jaume Vicens i Vives: 1910-1960*. Madrid: Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales; Barcelona: Vicens Vives, 2010.
- PLA, Josep. *Homenots: Segona sèrie*. A: *Obra completa*, vol. 16, Barcelona: Destino, 1970.
- PLA, Josep. *Notes per a Sílvia*. A: *Obra completa*, vol. 26, Barcelona: Destino, 1974.
- PLA, Josep. *Notes del capvesprol*. A: *Obra completa*, vol. 35, Barcelona: Destino, 1976.
- PLA, Josep. *Prosperitat i rauxa de Catalunya*. A: *Obra completa*, vol. 32, Barcelona: Destino, 1977.
- PUJOL, Enric. *Ferran Soldevila: Els fonaments de la historiografia catalana contemporània*. Catarroja: Afers, 1995.
- PUJOL, Enric. *Història i reconstrucció nacional: La historiografia catalana a l'època de Ferran Soldevila (1894-1971)*. Catarroja: Afers, 2003.
- PUJOL, Enric. *Tres imprescindibles: F. Soldevila, J. Vicens Vives i P. Vilar*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2015.

101. S'han exclòs les obres de Vicens ja esmentades en l'apartat anterior.

- PUJOL, Enric. *Josep Tarradellas: El retorn del president (juny - desembre 1977)*. Barcelona: DAU: Diputació de Barcelona, 2016.
- RICO, Antoni. «El diàleg inacabat entre Jaume Vicens Vives i Joan Fuster», *L'Espill*, núm. 34 (2010), p. 134-143.
- RICO, Antoni. *No tots els mals vénen d'Almansa: Una revisió crítica de la construcció dels Països Catalans*. Lleida: El Junc, 2013.
- SAMSÓ, Joan. *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994-1995. 2 v.
- SANTACANA, Carles. *Josep Tarradellas: L'Exili 2 (1954-1977)*. Barcelona: DAU: Diputació de Barcelona, 2015.
- SERRAHIMA, Maurici. *Del passat quan era present, III (1959-1963)*. A cura de Josep Poca i Gaya. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.
- SIMON, Antoni. «Jaume Vicens Vives y el nacimiento de la escuela de historia moderna de Barcelona». A: *Historia y perspectivas de investigación: Estudios en memoria del profesor Ángel Rodríguez Sánchez*. Mérida: Editora Regional de Extremadura, 2002, p. 59-67.
- SIMON, Antoni. «Jaume Vicens Vives i la historiografia espanyola de la postguerra. El paper dels historiadors de l'Opus Dei». *Estudis: Revista d'Història Moderna de la Universitat de València*, núm. 38 (2012), p. 207-234.
- SOLDEVILA, Ferran. *Al llarg de la meua vida*. 1a ed. Barcelona: Edicions 62, 1970. [2a ed., 1972]
- SOLDEVILA, Ferran. *Dietaris de l'exili i del retorn*. Vol. II. València: Edicions 3i4, 2000.
- TERMES, Josep. «La historiografia de la postguerra i la represa de Jaume Vicens Vives». A: NADAL, J. [et al.]. *La historiografia catalana: Balanç i perspectives*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1990, p. 37-51.
- UCELAY DA CAL, Enric. «La historiografia dels anys 60 i 70: marxisme, nacionalisme i mercat cultural català». A: NADAL, J. [et al.]. *La historiografia catalana: Balanç i perspectives*. Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1990, p. 53-89.
- VILANOVA, Francesc. *Ramon d'Abadal: entre la història i la política*. Lleida: Pagès, 1996.

**LLISTA DE MEMBRES DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS AMB UNA
BIOGRAFIA PUBLICADA A LA COL·LECCIÓ «SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES»**

ALCOVER I SUREDA, Antoni M.	(1862-1932)
ALÒS-MONER I DE DOU, Ramon d'	(1885-1939)
ALSINA I BOFILL, Josep	(1904-1993)
ANGLADA I D'ABADAL, M. Àngels	(1930-1999)
ARAMON I SERRA, Ramon	(1907-2000)
BADIA I MARGARIT, Antoni M.	(1920-2014)
BARRERA I COSTA, Heribert	(1917-2011)
BASTARDAS I PARERA, Joan	(1919-2009)
BATALLER I CALATAYUD, Josep Ramon	(1890-1962)
BOFILL I PICHOT, Josep M.	(1860-1938)
BOLÒS I CAPDEVILA, Oriol de	(1924-2007)
BROCÀ I DE MONTAGUT, Guillem M. de	(1850-1918)
CARBONELL I DE BALLESTER, Jordi	(1924-2016)
CARIA, Rafael	(1941-2008)
CARNER I PUIG-ORIOI, Josep	(1884-1970)
CARRERAS I ARTAU, Joaquim	(1894-1968)
CASACUBERTA I ROGER, Josep M. de	(1897-1985)
CASAS I SICART, Creu	(1913-2007)
CASASSAS I SIMÓ, Enric	(1920-2000)
CASASSAS I SIMÓ, Lluís	(1922-1992)
CASASSAS I SIMÓ, Oriol	(1923-2012)
CASTELLS I GUARDIOLA, Josep	(1925-2018)
CERVERA I ASTOR, Leandre	(1891-1964)
CLASCAR I SANOU, Frederic	(1873-1919)
COLL I ALENTORN, Miquel	(1904-1990)
COLOMER I POUS, Eusebi	(1923-1997)
COROMINES I MONTANYA, Pere	(1870-1939)
COROMINES I VIGNEAUX, Joan	(1905-1997)
DOMINGO I SANJUÁN, Pere	(1896-1979)
DURAN I SANPERE, Agustí	(1887-1975)
EGOZCUE I CUIXART, Josep	(1940-2006)
ESTEVE I SUBIRANA, Antoni	(1902-1979)
FABRA I POCH, Pompeu	(1868-1948)
FARAUDO DE SAINT-GERMAIN, Lluís	(1867-1957)
FARGAS I ROCA, Miquel A.	(1858-1916)
FOLCH I TORRES, Joaquim	(1886-1963)
FONT I QUER, Pius	(1888-1964)
FONTBOTÉ I MUSSOLAS, Josep Maria	(1921-1989)
FONTSERÈ I RIBA, Eduard	(1870-1970)
FREIXA I PEDRALS, Enric	(1911-2002)

FUSTER I ORTELLS, Joan	(1922-1992)
GALÍ I COLL, Alexandre	(1886-1969)
GUIMERÀ I JORGE, Àngel	(1845-1924)
JARDÍ I BORRÀS, Ramon	(1881-1972)
LLUCH I MARTÍN, Enric	(1928-2012)
MARAGALL I GORINA, Joan	(1860-1911)
MARGALEF I LÓPEZ, Ramon	(1919-2004)
MARTORELL I TRABAL, Francesc	(1887-1935)
MIRALLES I SOLÀ, Carles	(1944-2015)
MIRET I SANS, Joaquim	(1858-1919)
MOLL I CASASNOVAS, Francesc de Borja	(1903-1991)
MOLL I MARQUÈS, Aina	(1930-2019)
NICOLAU D'OLWER, Lluís	(1888-1961)
NOGUERA DE GUZMAN, Raimon	(1897-1990)
OLIVER I TOLRÀ, Miquel dels Sants	(1864-1920)
PARÉS I FARRÀS, Ramon	(1927-2018)
PI I SUNYER, August	(1879-1965)
PIJOAN I SOTERAS, Josep	(1881-1963)
PRAT DE LA RIBA I SARRÀ, Enric	(1870-1917)
PRATS I DOMINGO, Modest	(1936-2014)
PREVOSTI I PELEGRÍN, Antoni	(1919-2011)
PUIG I CADAFALCH, Josep	(1867-1956)
PUIG SALELLAS, Josep M.	(1924-2007)
RIBAS I PIERA, Manuel	(1925-2013)
ROCA-PONS, Josep	(1914-2000)
ROSELLÓ I MOLINARI, Xavier	(1948-2016)
RUBIÓ I BALAGUER, Jordi	(1887-1982)
RUBIÓ I LLUCH, Antoni	(1856-1937)
RUYRA I OMS, Joaquim	(1858-1939)
SAGARRA I DE SISCAR, Ferran de	(1853-1939)
SARDÀ I DEXEUS, Joan	(1910-1995)
SARSANEDAS I VIVES, Jordi	(1924-2006)
SEGALÀ I ESTALELLA, Lluís	(1873-1938)
SERRA I HÚNTER, Jaume	(1878-1943)
SERRA I PUIG, Eva	(1942-2018)
SERRA I RÀFOLS, Josep de C.	(1900-1971)
SOLANS I HUGUET, Joan Antoni	(1941-2019)
SOLÉ I SABARÍS, Lluís	(1908-1985)
TARRADELL I MATEU, Miquel	(1920-1995)
TEIXIDOR I BATLLE, Josep	(1920-1989)
TERRADAS I ILLA, Esteve	(1883-1950)
TRIADÚ I FONT, Joan	(1921-2010)
TRIAS I FARGAS, Ramon	(1922-1989)
TRUETA I RASPALL, Josep	(1897-1977)

TURRÓ I DARDER, Ramon	(1854-1926)
VALLS I TABERNER, Ferran	(1888-1942)
VALLVERDÚ CANES, Francesc	(1935-2014)
VERDAGUER I JUANOLA, Pere	(1929-2017)
VERNET I GINÉS, Joan	(1923-2011)
VICENS VIVES, Jaume	(1910-1960)
VILA I DINARÈS, Pau	(1881-1980)
VILLANGÓMEZ I LLOBET, Marià	(1913-2002)

SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES

Títols publicats

- [1] Manuel RIBAS i PIERA, *Josep Puig i Cadafalch, cofundador i membre il·lustre de l'IEC* (1996)
- [2] Josep M. CAMARASA, *Ramon Turró, un modernista al laboratori* (1997)
- [3] Josep CARRERAS, *August Pi i Sunyer. Semblança biogràfica* (1998)
- [4] Manuel SUBIRÀ, *Pere Domingo. Semblança biogràfica* (1998)
- [5] Albert BALCELLS, *Enric Prat de la Riba i l'Institut d'Estudis Catalans* (1998)
- [6] Oriol CASASSAS, *Miquel A. Fargas i Roca i els nous horitzons* (1999)
- [7] Xavier BARRAL, *Josep Pijoan. Del salvament del patrimoni artístic català a la història general de l'art* (1999)
- [8] M. Àngels Anglada i d'Abadal. *Sessió en memòria* (1999)
- [9] Eulàlia DURAN, *Agustí Duran i Sanpere. Semblança biogràfica* (2000)
- [10] Francesc FONTBONA, *Joaquim Folch i Torres. Semblança biogràfica* (2000)
- [11] Jordi SALES, *Jaume Serra i Hünter. Semblança biogràfica* (2000)
- [12] Carles MIRALLES i Anscari M. MUNDÓ, *Lluís Nicolau d'Olwer. Semblança biogràfica* (2000)
- [13] Josep M. FONT, *Guillem M. de Brocà. Semblança biogràfica* (2000)
- [14] Oriol de BOLÒS, *Pius Font i Quer. Semblança biogràfica* (2000)
- [15] Antoni ROCA, *Esteve Terradas i Illa. Semblança biogràfica* (2000)
- [16] Joan VENY, *Antoni M. Alcover i Sureda. Semblança biogràfica* (2000)
- [17] Pere LLUÍS FONT, *Joaquim Carreras i Artau. Semblança biogràfica* (2000)
- [18] *Enric Casassas i Simó. Sessió en memòria* (2000)
- [19] David SERRAT, *Lluís Solé i Sabarís. Semblança biogràfica* (2000)
- [20] *Ramon Aramon i Serra. Sessió en memòria* (2001)
- [21] Antoni SERRA i RAMONEDA, *Joan Sardà i Dexeus. Semblança biogràfica* (2001)
- [22] Aina MOLL, *Francesc de Borja Moll. Semblança biogràfica* (2001)
- [23] *Josep Roca-Pons. Sessió en memòria* (2001)
- [24] Josep Enric LLEBOT, *Eduard Fontserè i Riba. Semblança biogràfica* (2002)
- [25] Carles MIRALLES, *Lluís Segalà i Estalella. Semblança biogràfica* (2002)
- [26] Albert BALCELLS, *Ramon d'Alòs-Moner i de Dou. Semblança biogràfica* (2003)
- [27] Jaume CABRÉ, *L'ocellot sinistre. Semblança biogràfica d'Àngel Guimerà* (2003)
- [28] Pere LLUÍS FONT, *Eusebi Colomer i Pous. Semblança biogràfica* (2003)
- [29] Ricard GUERRERO, *Josep Alsina i Bofill, amor a la professió, amor a la llengua, amor al país. Semblança biogràfica de Josep Alsina i Bofill* (2003)
- [30] M. Teresa FERRER, *Joaquim Miret i Sans. Semblança biogràfica* (2003)
- [31] Josep M. MAS i SOLENCH, *Ferran Valls i Taberner. Semblança biogràfica* (2004)
- [32] Oriol CASASSAS, *Josep Trueta i Raspall, el símbol. Semblança biogràfica de Josep Trueta i Raspall* (2004)
- [33] Salvador REGUANT, *Josep Ramon Bataller i Calatayud. Semblança biogràfica* (2004)
- [34] *Marià Villangómez. Sessió en memòria* (2004)
- [35] Carles A. GASÒLIBA, *Ramon Trias Fargas. Semblança biogràfica* (2004)
- [36] *Homenatge a Joaquim Ruyra en el centenari de 'Marines i boscatges' (1903-2003)* (2005)

- [37] Manuel CASTELLET, *Josep Teixidor i Batlle. Semblança biogràfica* (2005)
- [38] Carles MIRALLES, «Un xic exòtic i desorientat». *Semblança de Joan Maragall l'últim any de la seva vida* (2005)
- [39] Ramon Margalef. *Sessió en memòria* (2005)
- [40] Eva SERRA, *Ferran de Sagarra i de Siscar. Semblança biogràfica* (2005)
- [41] Josep MASSOT, *Jordi Rubió i Balaguer. Semblança biogràfica* (2005)
- [42] Joan VILÀ-VALENTÍ, *Pau Vila i Dinarès. Semblança biogràfica* (2006)
- [43] Joan SOLÀ, *Pompeu Fabra i Poch. Semblança biogràfica* (2006)
- [44] Albert BALCELLS, *Francesc Martorell i Trabal. Semblança biogràfica* (2006)
- [45] Jacint CORBELLA, *Antoni Esteve i Subirana. Semblança biogràfica* (2006)
- [46] Oriol CASASSAS, *Leandre Cervera i Astor. Semblança biogràfica* (2007)
- [47] Josep VALLVERDÚ, *Josep Carner i Puig-Oriol. Semblança biogràfica* (2008)
- 48 Albert BALCELLS, *Antoni Rubió i Lluch, historiador i primer president de l'Institut d'Estudis Catalans* (2008)
- 49 Oriol de Bolòs i Capdevila. *Sessió en memòria* (2009)
- 50 Joaquim MOLAS, *Miquel dels Sants Oliver i Tolrà. Semblança biogràfica* (2009)
- 51 Josep M. CAMARASA, *Josep M. Bofill i Pichot. Semblança biogràfica* (2009)
- 52 Jordi Sarsanedas. *Sessió en memòria* (2010)
- 53 Rafael Caria. *Sessió en memòria* (2010)
- 54 Joan Bastardas. *Sessió en memòria* (2011)
- 55 Josep M. de Casacuberta i Roger. *Sessió en memòria* (2012)
- 56 Josep MASSOT, *Frederic Clascar i Sanou. Semblança biogràfica* (2012)
- 57 Albert BALCELLS, *Pere Coromines. Semblança biogràfica* (2013)
- 58 Antoni Prevosti i Pelegrín. *Sessió en memòria* (2013)
- 59 Eulàlia DURAN, *Joan Fuster. Semblança biogràfica* (2013)
- 60 Eva SERRA, *Josep de C. Serra i Ràfols. Semblança biogràfica* (2013)
- 61 Oriol Casassas i Simó. *Sessió en memòria* (2014)
- 62 Enric Lluch i Martín. *Semblança biogràfica* (2014)
- 63 Ramon Jardí i Borràs. *Semblança biogràfica* (2015)
- 64 Modest Prats i Domingo. *Sessió en memòria* (2016)
- 65 Antoni M. Badia i Margarit. *Sessió en memòria* (2016)
- 66 Francesc Vallverdú Canes. *Sessió en memòria* (2016)
- 67 Carles Miralles i Solà. *Sessió en memòria* (2017)
- 68 Jordi Carbonell i de Ballester. *Sessió en memòria* (2019)
- 69 Dolors BRAMON, *Joan Vernet i Ginés. Semblança biogràfica* (2019)
- 70 Pere Verdaguier. *Sessió en memòria* (2019)
- 71 Pere SANTANACH, *Josep Maria Fontboté i Mussolas. Semblança biogràfica* (2019)
- 72 August BOVER, *Josep Roca-Pons. Semblança biogràfica* (2019)
- 73 Josep GONZÁLEZ-AGÀPITO, *Alexandre Galí i Coll. Semblança biogràfica* (2019)
- 74 Miquel VILARDELL, *Josep Egozcue i Cuixart. Semblança biogràfica* (2019)
- 75 Joan Antoni SOLANS, *Manuel Ribas i Piera. Semblança biogràfica* (2020)
- 76 Jordi CASASSAS, *Lluís Casassas i Simó. Semblança biogràfica* (2020)
- 77 Jaume TERRADAS, *Creu Casas i Sicart. Semblança biogràfica* (2020)
- 78 Ramon Parés i Farràs. *Sessió en memòria* (2020)
- 79 Joan Triadú i Font. *Sessió en memòria* (2020)
- 80 Isidor MARÍ, *Aina Moll i Marquès. Semblança biogràfica* (2020)

- 81 *Eva Serra i Puig. Sessió en memòria* (2020)
- 82 Àngel MESSEGUER, *Josep Castells i Guardiola. Semblança biogràfica* (2020)
- 83 Joaquim AGULLÓ, *Xavier Roselló i Molinari. Semblança biogràfica* (2020)
- 84 Joaquim RAFEL, *Lluís Faraudo de Saint-Germain. Semblança biogràfica* (2020)
- 85 *Solans i el seu temps. Sessió en memòria* (2020)
- 86 Salvador ALEGRET, *Heribert Barrera i Costa. Semblança biogràfica* (2020)
- 87 Lluís JOU, *Raimon Noguera de Guzman. Semblança biogràfica* (2020)
- 88 Antoni ROCA, *Enric Freixa i Pedrals. Semblança biogràfica* (2020)
- 89 Joan MARTÍ, *Joan Coromines i Vigneaux. Semblança biogràfica* (2020)
- 90 Lluís JOU, *Josep M. Puig Salellas, en la cruïlla del país. Semblança biogràfica* (2020)
- 91 Joan SANMARTÍ, *Miquel Tarradell i Mateu. Semblança biogràfica* (2020)
- 92 Jaume SOBREQUÉS, *Miquel Coll i Alentorn. Semblança biogràfica* (2020)
- 93 Enric PUJOL, *Jaume Vicens Vives. Semblança biogràfica* (2020)

